

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ

Երեքշաբթի 10 Օգոստոս 2019 - Թիւ 15

Հրատարակչություն

Արեւմտեան Հայաստանի
Ուսումնասիրություններու Կեդրոնի

Հետադարձ կապ
mfa@warmeniagov.com

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջին էջ	1
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն	2
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւն	4
Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդ	6
Կրթութիւն եւ գիտութիւն - Պատմական	7
Արեւմտեան Հայաստանի Մտաւորականութիւն	10
Կիլիկիա	12
Պետական փաստաթուղթեր	13
Վերջին էջ	16

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԱՐԵՎՄԵՆԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹՐՈՒ

Երեքշաբթի 10 Օգոստոս 2019 - Թի 15

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԳԱՌՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԸ ԱՐՑԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

- ✦ Արցախի իրաւական կարգավիճակի, կամ ընդհանրապէս հայկական ազգային որեւէ այլ հարցի շուրջ քննարկումներն ու յայտարարութիւնները պէտք է կատարուին զիտական եւ իրապաշտ կերպով, եւ ոչ թէ հայրենափրկական ու զգացական տրամաբանութեամբ:
- ✦ Արցախի իրաւական կարգավիճակի վերջնական կարգաւորումը առաւել չափով կ'առնչուի Արեւմտեան Հայաստանի ձակատագիրին, քան Արեւելեան Հայաստանի ներքաղաքական հարցերուն: Հետեւաբար, Արցախի իրաւական կարգավիճակի նկատմամբ, այս իրողութեան տրամաբանութենէն դուրս որեւէ անհիմն քաղաքական դիրքորոշում, կամ նոյնիսկ պաշտօնական յայտարարութիւն հայկական որեւէ կողմէ՝ անպայմանօրէն կը վնասէ Արեւմտեան Հայաստանին, եւ այլազան սխալ եւ խեղադիրուած տպաւորութիւններ կ'առաջացնէ, թէ՛ հայկական եւ թէ՛ միջազգային իրաւաքաղաքական դաշտերուն վրայ:
- ✦ Մենք արմատականօրէն կողմ ենք ոչ միայն Արցախը Արեւելեան Հայաստանին միացնելու հարցին, այլ ընդհանրապէս հայկական բոլոր տարածքները միացնելու նպատակին, ներառեալ Արեւմտեան Հայաստանն ու Կիլիկիան, բայց ոչ զգացականով եւ իրաւական ծեւաչափերէ դուրս արկածախնդրական եղանակով, այլ ազգային համապարփակ իրաւաքաղաքական ընդհանուր ծրագրի մը ընդմէջով, ուր Արեւմտեան Հայաստանի պետական կառոյցի իրաւաքաղաքական ներդրումը հիմնական է, եւ նպաստաւոր նաեւ Արեւելեան Հայաստանի եւ Արցախի Հանրապետութիւններու թէ քաղաքական եւ թէ ռազմավարական դիրքերու ամրապնդման համար:
- ✦ Մեծ եղերնի հետեւանքով հայութեան կորուստներուն վերականգնելի բաժինին հիմնական մասը Արեւմտեան Հայաստանն է, ներառեալ Կիլիկիոյ առգրաւեալ հողերը: Այսօր, 21-րորդ դարուն սկիզբը, իւրաքանչիւր հայ քաղաքական լուրջ գործիչ՝ պէտք է գիտակցաբար եւ պատասխանատու կերպով մօտենայ հայկական որեւէ խնդրի, ընդունելով հետեւեալ ազգային սրբազան սկզբունքը, որ կ'ըսէ. Հայկական բոլոր տարածքներու անվտանգութեան եւ բարգաւաճման միակ երաշխիքը՝ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքներու ազատագրումն է:

Պատմական իրադարձութիւն ժընեւի մէջ՝ 2019 թուականի Սեպտեմբեր 7-ին եւ 8-ին

- ✦ Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային խորհուրդը պատիւ ունի ձեզ իրաւիբելու՝ Երոպայի մէջ իր առաջին ամառային համալսարան հաւաքին, որ տեղի պիտի ունենայ 2019 թուականի Սեպտեմբեր 7/8-ին:
- ✦ Քանի որ Արեւմտեան Հայաստանը 1920 թուականին Ղազնակից Տէրութիւններու Գերագոյն խորհուրդին կողմէ ձանջցուած անկախ պետութիւն մը ըլլալու իր իրաւունքն ունի՝ պետական կառոյցի ստեղծումն իրականութիւն դարձած է:
- ✦ Արեւմտեան Հայաստանն իր համալսարաններուն մէջ իրաւունք ունի բռնի ուժով իրենց տարածքներէն տեղահանուած մարդկանց սորվեցնելու իրենց ամառադրութիւններուն, ժառանգութեան եւ իրաւունքներուն մասին:
- ✦ Զուիցերիոյ մէջ կայացող այս աննախադէպ երկօրեայ հաւաքը առիթ պիտի հանդիսանայ կեդրոնաձայն ապագադրութեան հարցերու, բնիկ ժողովուրդներու եւ մասնաւորապէս Արեւմտեան Հայաստանի հայ ժողովուրդի ինքնիշխան իրաւունքներուն վրայ:

ԱՄԱՆՂԱԿԱՆ ՍՓԻՌՔԸ՝ ԿՐ ՏԵՂՔԱՅԼԷ ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ ՆՈՐ ՍՓԻՌՔԸ՝ ԿՐ ՔԱՅԼԷ

ՄԵՐ ԳԱՊՈՐ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

- Անրդշական յօդուածը էջ 10 -

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

13 Սեպտեմբեր 2007 - 2019

ՄԱԿԻ՝ "Բնիկ ժողովուրդներու իրականացման Հռչակագրի" 12-րդ տարեդարձը եւ Արեւմտեան Հայաստանի գրաւեալ տարածքներէն ներս ապրող հայ բնիկ ժողովուրդը

13 Սեպտեմբեր 2019-ին աշխարհի բոլոր բնիկ ժողովուրդները կը նշեն իրենց իրաւունքներուն վերաբերող ՄԱԿ-ի Հռչակագրի 12-րդ տարեդարձը, այդ ժողովուրդներու շարքին է ի հարկէ՝ տարագրութեան աշխարհասփիւռ համայնքներուն եւ թէ Արեւմտեան Հայաստանի, ներառեալ Կիլիկիոյ տարածքներուն մէջ ապրող հայ բնիկ ժողովուրդը:

Սոյն առիթը այս տարի կը ստանայ իւրայատուկ կարեւորութիւն, իմանալով որ Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ հայութենը որոշած է զայն օգտագործել որպէս յարմարագոյն առիթ մը՝ արտայայտելու համար իր հայկական ինքնութիւնը որպէս բռնագրաւեալ հողի բնիկն ու իսկական տէրը:

Բռնագրաւեալ հայկական հողին կառչած մեր հարազատները իրենց հայկական ինքնութիւնը պիտի արտայայտեն քաղաքակիրթ եւ Հայապայել նորաստեղծ ոճով:

Այս առիթով, "ՀԱՅՐԵՆԻՔ" պաշտօնաթերթի խմբագրութիւնը կոչ կ'ուղղէ հայկական եւ օտար բոլոր լրատուամիջոցներուն՝ ուշադրութեամբ հետեւելու այս պատմական դէպքին Արեւմտեան Հայաստանի, ներառեալ Կիլիկիոյ տարբեր քաղաքներու եւ մարզերու անցուդարձին:

Սոյն նախադէպը կրնայ առաջին անգամ ըլլալով լայնածավալ չըլլալ, բայց ինքն արդէն լոյս կը սփռէ որպէս նոր հանգրուանի մը սկիզբ, որ անխուսափելի կերպով պիտի աւարտուի Արեւմտեան Հայաստանի անկախութեամբ, որպէս ինքնիշխան եւ ազատ երկիր:

Մեր բռնագրաւեալ հողերուն վրայ ապրող հայութիւնը շատոնց է որ կը գիտակցի իր իսկական ազգային ինքնութիւնը, եւ երկար ժամանակ է, որ ինքնակազմակերպման գործունէութիւն կը ծաւալէ, բայց սա առաջին անգամն է, որ ան իւրայատուկ եւ քաղաքակիրթ կերպով կը պատրաստուի հանդէս գալու:

Ուղերձը յստակ է, հասկցողին հազար բարեւ...:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն

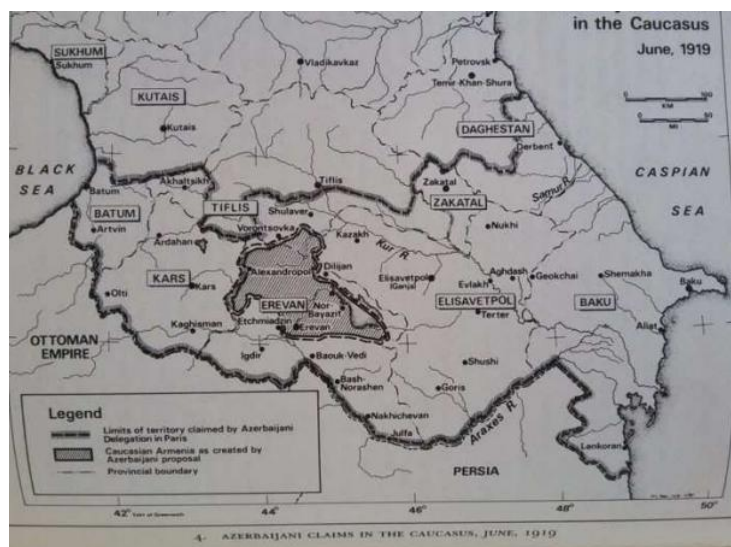
Որոնք են Ատրպէյջանի հետ սահմանները

1918թ. -ի Մայիս 30-ին Թիֆլիսի մէջ Դաշնակցական կառավարութեան կողմէ Կովկասի հայկական շրջաններուն վրայ ինքնիշխանութեան հռչակումէն ի վեր, մեզի յայտնի է, որ Ատրպէյջանի արեւմտեան սահմաններուն վերաբերող չորս ձեւաորումներ կան:

http://www.western-armenia.eu/news/Actualite/2017/A_force_de_jouer_avec_le_feu_on_finit_par_se_bruler-28.05.2017.pdf

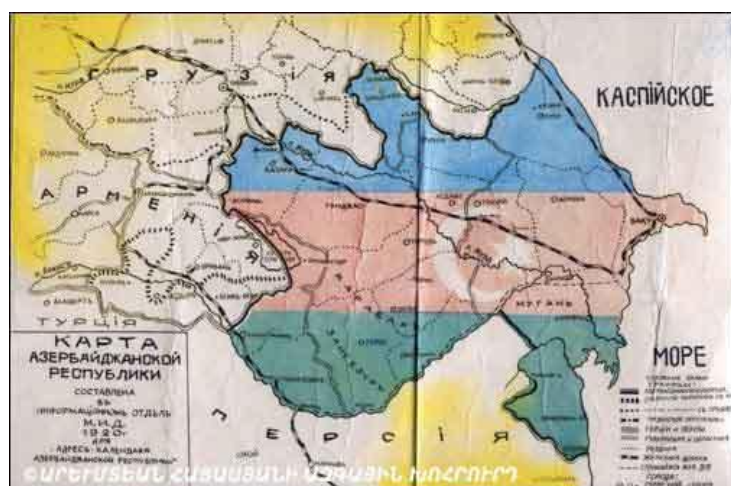
Առաջին ձեւաորումը՝ Համաձայն Կովկասի հայկական հանրապետութեան

Դաշնակցական կառավարութիւնն ու Թիւրքիան ստորագրեցին Բաթումի պայմանագիրը 1918 թուականի Յունիս 4-ին սահմանելով Թիւրքիոյ եւ Ատրպէյջանի միջեւ սահմանները: (Տես քարտէս 1),

քարտէս 1

Ատրպէյջանը մինչ օրս կը պահանջէ այդ սահմանները:

Միջազգային իշխանութիւններուն կողմէ չճանչցեալ Կովկասի Հայկական Հանրապետութիւնը կը կազմէր 10,000 կմ 2:

Երկրորդ ձեւաորում. Ըստ Հայաստանի Հանրապետութեան (արեւելեան)

1990 թ. Օգոստոս 23-ին անկախ հռչակուած Հայաստանի Հանրապետութիւնը, ընդունեց 2010 թուականի Յունիս 24-ի օրէնքը, որ մասամբ կը սահմանէր Ատրպէյջանի եւ Նախճաւանի

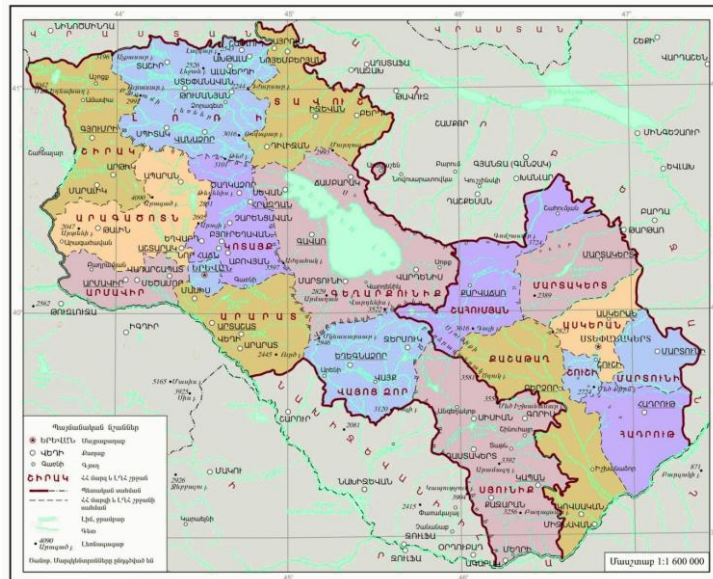
հետ իր սահմանները, զորոնք կրնաք տեսնել (հայերէն) կից յղումով, ահա նաեւ քարտէսը (Տես քարտէս 2).

<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=59472>

քարտէս 2

Երրորդ ձեւաորում. Ըստ Արցախի Հանրապետութեան Այս ձեւաորումով Արցախի Հանրապետութիւնը կը նկարագրէ Ատրպէյջանի հետ իր սահմանը, որ կը համապատասխանէ 1994-ի Մայիսին Արցախի եւ Ատրպէյջանի միջեւ կնքուած Բիշքէկի զինադադարին, որուն պէտք է ներառուի Շահումեանի բռնազրուեալ հիւսիսային շրջանները: (Տես քարտէս 3).

քարտէս 3

Չորրորդ ձեւաորում. Ըստ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան

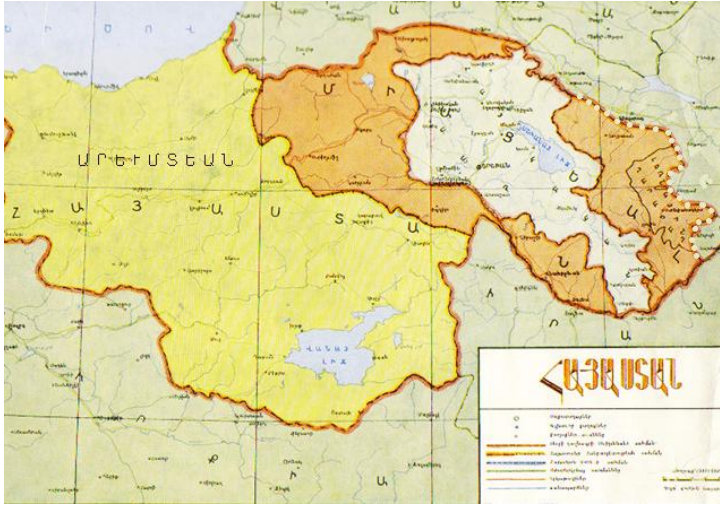
2016 թուականի Յունիս 24-ին Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւնը վաւերացուց Սեւրի պայմանագիրը, որ կը սահմանէ Թիւրքիոյ եւ Հայաստանի, ինչպէս նաեւ Հայաստանի եւ Ատրպէյջանի միջեւ սահմանային պայմանները:

Արեւմտեան սահմանի վրայ Սեւրի պայմանագրի յօդուածներու կիրառմամբ.

Յօդուած 92
Հայաստանի սահմանները Վրաստանի եւ Ատրպէյջանի հետ՝ համապատասխանաբար կ'որոշուին շահագրգիռ

Պետութիւններու համաձայնութեամբ:

Այս կամ այն պարագային, եթէ շահագրգիռ Պետութիւնները չկարողանան համաձայնիլ՝ ապա 89-րդ յօդուածով նախատեսուած որոշումը կը կայացուի, որով կ'որոշուի անոնց սահմանագիծը ընդհանուր համաձայնութեամբ, ինչը կ'իրականացուի Գլխաւոր Դաշնակից Ուժերուն կողմէ, որոնք կը պարտաւորուին տեղւոյն վրայ գծելու զանոնք: (Տես քարտէս 4)

քարտէս 4

Այս առումով կը ցանկանայի նաեւ յիշեցնել, որ 2016 թ.-ի Յունիս 24-ին եւ վաւերացուցած են Սեւրի պայմանագիրը, Արեւմտեան Հայաստանի անունով, ինչը կը նշանակէ, թէ շատ յստակ է, որ Արեւմտեան Հայաստանի համար չկայ Արցախի տարածքային խնդիր, այլ կայ միայն մէկ հարց՝ մեր պետութեան եւ Ատրաքսանի միջեւ սահմանագիծի սահմանազատման խնդիր, միջազգային իրաւունքի հիմամբ, եւ Արցախի հարցը՝ անոր միաձուլման խնդիրն է Հայաստանի հետ, ինչը կարգաւորուած է 1920 թուականին:

Այնուամենայնիւ, Արցախի տարածքները՝ որոնք կը վերաբերին Քարվաճառի եւ Լաչինի տարածաշրջաններուն, ազատագրուած են զինեալ այն ուժերուն կողմէ՝ որոնք կը բաղկանային Արեւմտեան Հայաստանի կամաւորներէն, եւ յատկապէս Ազատագրական բանակէն, որոնք 1993 թ.-ի Ապրիլ 1-ին գնդապետ Յովսէփ Յովսէփեանի իրամանատարութեան տակ ստեղծուած զինուած ուժերն էին:

Սա կը յատկանշէ, որ այդ շրջանները օրինականօրէն կրնան համարուիլ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքներ, որոնք ազատագրուած են Հայ ազատամարտիկներու զոհաբերութեամբ, ընդ որում նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի մարտիկներու:

Մենք բացայայտեցինք հայ հասարակութեան մէջ գոյութիւն ունեցող տարբեր հայացքներ, ներառեալ Երեւանեան կեղծ-մտաւորականի տեսակէտը, որ նիւթապաշտական մանրաթելէն կախուելով՝ կը ցանկայ Արեւմտեան Հայաստանը վարձով տալ Թիւրքիային:

Այսպիսով, միանգամընդմիշտ պարզ ըլլայ բոլորի համար, որ Արեւմտեան Հայաստանի տեսակէտը յստակ է, ո՛չ Արեւմտեան Հայաստանը ո՛չ ալ Արցախը որպէս գոյք առեւտուրի, առք ու վաճառքի բանակցութիւններու ենթակայ պիտի չըլլայ:

Այս հարցով՝ Թիւրքիան պարտքեր ունի Արեւմտեան Հայաստանին, եւ այդ պարտքերը ամէն տարի կ'աճին: Թիւրքիոյ պարտքերը չեն վիճարկուիր:

ԱՄՆ-ը եւ Եւրոպան ունին լաւ ձեւակերպուած իրաւական պարտաւորութիւններ եւ պարտականութիւններ հայկական տարածքներու անկախութեան խնդրով: Ամէն ինչ կախուած է հայ ժողովուրդէն եւ անոր վճռականութենէն՝ իրականացնելու համար Արեւմտեան Հայաստանի, Արցախի, ուստի եւ ամբողջ Հայաստանի անկախութիւնը:

Այդ պատճառով է, որ որոշ պետութիւններու կողմէ կառավարուող ներքին ուժեր կը փորձեն բաժնել հայ հասարակութիւնը, որպէսզի ան չկարողանայ կեդրոնանալ իր գոյութեան էական խնդիրներուն վրայ, իր ինքնիշխանութեան եւ անկախութեան հիմնահացերուն վրայ:

<http://westernarmeniatv.com/fr/50519/la-reactivation-des-traites>
Այդ ուժերը կը ցանկան պառակտել ոչ միայն հայ հասարակութիւնը՝ այլեւ հայկական տարածքները, հաւատալով, որ կայ քաղաքական առաջնահերթութիւն, բայց իրականութեան մէջ Արցախի հարցը կը վերաբերի Արեւմտեան Հայաստանի հարցին: Կարճ ասած՝ Հայաստանի անկախութեան հարցը անբաժանելի եւ անքակտելի է իր իրական տարածքներէն:

Մենք պէտք է հետեւողական ըլլանք անհատների եւ/կամ կառոյցներու հանդեպ, որոնք կոչ կ'ընեն կասկածի տակ դնելու Արեւմտեան Հայաստանի անխախտելի իրաւունքներն ու Հայաստան Պետութեան անբաժանելիութիւնը (այստեղ կը խօսին Հայաստան Պետութեան մասին, եւ ոչ միայն այսօրուայ Հայաստանի Հանրապետութեան մասին): Անոնք մեր ազգի գերեզմանափորներն են, եւ հայ բնիկ ազգի համակարգուած բնաջնջման զինուած ձեռքերն են, քանի որ մենք միշտ մեր երեխաներու հեղուղ արիւնով կը վճարենք:

Այնուամենայնիւ, ես աւելի շատ, եթէ ոչ առաւել շատ՝ ուշադրութիւն կը դարձնեմ հայ ժողովուրդի ծայնին եւ վճռականութեան, եւ յատկապէս հայկական մարտական աշխարհին, քան որոշ դիւանագէտներու կամ քաղաքական գործիչներու յայտարարութիւններուն: Կը փափաքեմ, որ ուղերձս ճիշդ հասկցուի:

Պարզ է, մենք թոյլ չենք տար, որ որեւէ մէկը մեր փոխարէն որոշէ մեր պետութեան ապագան, մեր ազգային անվտանգութիւնը, մեր անկախութիւնը եւ մեր ինքնիշխանութիւնը: Մենք օրինական ենք եւ այդ գիտենք, մենք կը յիշենք մեր երեցներու աննկարագրելի զոհաբերութիւնն ու տառապանքը, մենք պայքարող սերունդին մասը կը կազմենք եւ գիտենք, որ մեր առաքելութիւնը չէ ւաւարտուած:

Արմենակ Աբրահամեան
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւն

ԻՆՉՔ՛ԱՆ ԱՆՀԱՍԿՆԱԽ ԵՍ.., ԱՐԵՎԵՆԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԶԱՆ

Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան համար անհասկնալի եւ մտահոգիչ կը մնան արեւելեան Հայաստանի վերջին կարգ մը քաղաքական քայլերն ու դիրքորոշումները:

Հայկական ազգային հարցերուն նկատմամբ պատասխանատու-թեամբ մօտեցող ոեւէ անծ, եթէ կանք առնէ՝ արեւելեան Հայաստանի վերջին մէկ ամսուան ընթացքին արտայայտած կարգ մը քաղաքական քայլերուն եւ դիրքորոշումներուն առջեւ, ան չի կրնար հասկնալ թէ ո՞րն է հետապնդուած իսկական նպատակը:

Օրինակ, Երեւան - Վան չուերթը, որ «պատմական» որակուեցաւ արեւելեան Հայաստանի լրատուամիջոցներու գրեթէ բոլորին կողմէ, չէր կրնար տեղի ունենալ առանց Հայաստանի եւ Թիւրքիոյ բարցրաստիճան պետական համաձայնութեան: Սա երկու պետութիւններուն միջեւ յարաբերութիւններու բնականացման բացայայտ առարկ մըն է, որուն մասին մինչ օրս որեւէ պաշտօնական բացատրութիւն մը չէ տրուած Երեւանի կողմէ: Ինչո՞ւ Երեւանը այսօր պիտի երթայ նման քայլի մը «համահայկական» ծածկոյթին տակ, որուն փոխարէն երբ ան ունի 2009-ի առձանագրութիւնները, գորոքնք կրնար խորհրդարանական ներկայ մեծամասնութեամբ վաւերացնել՝ արտայայտելու համար զուտ Երեւանի դիրքորոշումը, առանց «համահայկականացնելու» զայն: Մանաւանդ երբ Երեւանը լաւ կը գիտակցի, որ նման քայլ մը ողջիւնելի Չէ համայն հայութեան կողմէ, մանաւանդ Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան եւ պետական կառոյցին կողմէ:

Այս յարաբերութիւնները իրականացնելու համար ծանօթ են Թիւրքիոյ նախապայմանները՝ հայկական կողմէ հողային զիջումներ ակընկալելու առումով, բայց յստակ չեն թէ որ հողերու մասին է խօսքը՝ Արցախի՞ թէ Արեւմտեան Հայաստանի..:

Արեւմտեան Հայաստանի հողային իրաւունքներուն նկատմամբ որոշումներ կայացնելու համար արեւելեան Հայաստանը լիազօրուած Չէ Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան կողմէ: Մանաւանդ որ Երեւանը նոյնիսկ չի կրնար հանդուրժել «Արեւմտեան Հայաստանի հայութիւն» եզրոյթը, ու կը շարունակէ զայն կոչել «սփիւռք», հակառակ որ բազմիցս յիշեցուած է, որ քաղաքական բնոյթի հարցերուն մէջ Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան «սփիւռք» կոչելը ցեղասպանութեան շարունակութիւնը կը նշանակէ կամայ թէ ակամայ:

Այս առումով կը նկատուի նաեւ մէկ այլ անհասկնալի բան, երբ նոյն «համահայկականութեան» անունով, եւ նոյն այդ «պատմական» չուերթի առիթով, Վան-ը նաեւ կ'որակուի որպէս «սփիւռք»...: Այսինքն, երբ Վան-ը «սփիւռք» կը համարուի, ան կը նշանակէ ընդունիլ որ Վանը օտար երկրի մը մասն է, որտեղ կապրին «սփիւռքահայեր»...: Արեւմտեան Հայաստանի հայերը կը ծանօթանան վտանգաւոր արտայայտութիւններու, որոնք այլեւս միայն անհասկնալի չեն, այլեւ մտահոգիչ:

Մտահոգութիւնները աւելիով կը շեշտուին երբ պաշտօնական Երեւանը ցանկութիւն կը յատնէ, թէ աշխարհի այլ երկիրներուն մէջ գործող իր դիւանագիտական առաքելութիւնները այսուհանդերձ պէտք է աշխատին որպէս ամբողջ հայութեան ներկայացուցիչները եւ ոչ միայն արեւելեան Հայաստանի քաղաքացիներուն...: Այս նոյն մտածողութեամբ կը գործէր նաեւ արեւելեան Հայաստանի սփիւռքի նախարարութիւնը, ան աւելի կը միջամտէր Արեւմտեան Հայաստանի տարագիր հայութեան աշխարհասփիւռ համայնքներու հարցերուն, քան կը զբաղուէր իր իսկական գործով, որն է՝ սպասարկել արեւելեան Հայաստանէն արտագաղած ՀՀ քաղաքացիներու խնդիրներուն:

Արեւմտեան Հայաստանի հայութիւնը չի հասկնար թէ միջազգային դիւանագիտական եւ միջպետական ո՞ր նորմերուն հիման վրայ կրնայ նման բան տեղի ունենալ...: Օրինակ, Ի՞նչ է հիմքերով է, որ Սուրիոյ ՀՀ դեսպանատունը կրնայ ներկայացնել Սուրիոյ մէջ ապաստանած

Արեւմտեան Հայաստանէն բռնի տարագրուած եւ Սուրիոյ քաղաքացիները դարձած հայութեան...: Կամ, եթէ Անկարայի մէջ գոյութիւն ունենար ՀՀ դեսպանատուն մը, ան ինչպէ՞ս պիտի կրնար միաժամանակ ներկայացնել Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ գրաւեալ տարածքներէն ներս ապրող հայութեան...: Նման մօտեցումներ, մեզի միայն կը յիշեցնեն 6-13 Փետրուար 1919-ին Երեւանի մէջ կայացած այսպէս կոչուած «արեւմտահայ 2-րդ համագումար»-ին որո՞ւ դէմ էին Պօղոս Նուպարը եւ Զօրավար Անդրանիկը, եւ որ կայացաւ Երեւանի կառավարութեան իշխող կուսակցականներու ներկայութեամբ ու դուրս եկաւ Արեւմտեան Հայաստանի իրաւունքները Երեւանին ենթադրելու ձախող որոշումներով...: Այս ի՞նչ կը կատարուի: Արդե՞օք Արեւմտեան Հայաստանի եւ անոր Հայութեան ու իրաւունքներուն անունով հանդէս գալու Երեւանին այս անհասկնալի մարմնաջը ինչոր զուտ

Երեւանեան երեւոյթ մըն է, թէ յետին նպատակներ հետապնդող արտաքին ծրագիր մը պարտադրուած Երեւանի վիզին: Մենք աւելի համամիտ ենք երկրորդին, որուն մէջ կը տեսնենք ու կը շօշափենք թէ արեւելեան եւ թէ արեւմտեան Հայաստաններուն դէմ գործող մեծ վտանգ:

Ինչպէս պարոն Ստանիսլավ Դարասովը նկատած էր վերջերս Ռեկունով կայքէջին մէջ հրապարակած իր 28 Օգոստոս 2019-ի յօդուածով՝

(<https://regnum.ru/news/polit/2701827.html>) թէ Արեւելեան Հայաստանը չի կրնար ողջ հայութիւնը ներկայացնել՝ արանց Արեւմտեան Հայաստանի լիազօրութեան, իսկ պարոն Վազգէն Մանուկեանը՝ 5 Սեպտեմբեր 2019-ին (http://ankakh.com/article/131333/vazgyen-manukyan.artsakhe-ankakh-pyetuthyvo-n--thye-hayastani-marz?fbclid=IwAR2TsQIDLcDw-KFn7-Ukc5vS8do_wfEzbd1Nzka6N6RV1Vzlpf4TNH4XcY) իր «Արցախն անկախ

պետութիւն, թէ՞ Հայաստանի մարզ» յօդուածին մէջ հարցի իրաւական եւ ազգային անվտանգութեան վերաբերող բոլոր մանրամասնութիւնները կը լուսաբանէ ու կ'եզրակացնէ այն իրողութեամբ, որ. «Չիմանայ Արցախը՝ չի դիմանայ նաեւ Հայաստանը», այսինքն Արցախի դիրքերուն թուլացումը կը թուլացնէ նաեւ արեւելեան Հայաստանի դիրքերը:

Այս Հասկացողութեամբ պէտք է մօտենալ նաեւ Արեւմտեան Հայաստանին եւ անոր հայութեանն ու ներկայացուցչական պետական կառոյցին: Թուլացնել, նսեմացնել, անտեսել Արեւմտեան Հայաստանը, կամ անոր անունով հանդէս գալ ու անոր ճակատագիրին մասին աննպաստ ծրագիրներու մէջ ներառուիլը ո՞չ միայն կը վնասէ Արեւմտեան Հայաստանին ու անոր միլիոնաւոր հայութեան, այլեւ արեւելեան Հայաստանին ու անոր գոյատեւման պայմաններուն:

Իրաւականօրէն, արեւելեան Հայաստանը չի կրնար Արեւմտեան Հայաստանի գրաւեալ տարածքներուն նկատմամբ որեւէ որոշում ընդունիլ: Բայց որքանո՞վ իրաւական էր Աթաթուրքի ոտնակոխումը Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ իրաւունքներուն, Ինչքանո՞վ իրաւական էր Ֆրանսայի վաճառելը Կիլիկիան, իրաւական ո՞ր հիմքերու վրայ էր որ Վուսուր Ուիլսոնի իրաւարաւ վճիռը մնաց չիրագործուած, երբ ան նոյնիսկ պարտադիր էր բոլորին համար...: Այո, կան դեբքեր՝ որոնք կը հիմնուին անիրաւութեան վրայ, ու կը դառնան կատարուած իրականութիւն: Նման անիրաւ քայլեր կատարեցին Արեւմտեան Հայաստանի թշնամիները, արդեօք արեւելեան Հայաստանը կ'ենթարկուի՞ դուրսէն պարտադրուած նման քայլերու: Մենք մտահոգուելու իրաւունքն ունինք, որքան ատեն որ արեւելեան Հայաստանի քայլերը անհասկնալի են, թէեւ այսօր Արեւմտեան Հայաստանի հայութիւնը այդքան ալ թոյլ չէ նման վտանգներու դիմաց, ինչպէս էր 100 տարի առաջ:

Այո, պարոն Տարասովը 7 Սեպտեմբեր 2019-ի իր մէկ հարցազրոյցին

(https://www.1in.am/2620458.html?fbclid=IwAR2bFk-H_bLly48sxbXrf_yN1FkB2GhBicLd8yCHPC8iRc1ytxXJQEhw10)

բաւական խիստ արտայայտուած է արեւելեան Հայաստանին նկատմամբ ըսելով, որ ան անհասկնալի յայտարարութիւններու եւ քաղաքական դիրքորոշումներու տեղիք կուտայ, եւ թէ աշխարհը վրան կը ծիծաղի, եւայլն:

Սա Արեւմտեան Հայաստանին ցաւ կը պատճառէ, բայց եթէ խօսողը հայ մը ըլլար՝ ոչ ոք պիտի անհանգստանար, բայց թէ խօսողը օտար մըն է, ուրեմն ժամն է որ իմանանք, թէ այսօր որեւէ ժամանակէ աւելի հայերս կարիքն ունինք սթապիլելու եւ ուշքի գալու, եւ ամեն ինչ մէկդին դնելով՝ զուլս գլուխի նստինք ու մեր ազգային գերագոյն կարեւորութիւն ունեցող հարցերը շօշափենք ազգային պատասխանատուութիւն արտայայտող մօտեցումով:

Արեւելեան Հայաստանի անվտանգութեան եւ ապագայ բարգաւաճման միակ երաշխիքը Արցախի անկախ Հանրապետութիւնը հզօրացնելն է, եւ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան անոր ազգրաւեալ հողերը ազատագրելու պայքարին աջակցիլն է, եւ ոչ թէ Արցախը իրեն կցելը, կամ Արեւմտեան Հայաստանի իրաւունքները փորձել ձեւով մը թշնամի Թիւրքին զիջելն է:

Անցեալին՝ մենք, տարագրեալ Արեւմտեան Հայաստանի հայերս, Արեւելեան Հայաստանը կը կոչէինք ՄԱՅՐ Հայաստան, Հայրենիք: Մեզի համար ան շփոթութեան եւ մշակոյթի փարոսն էր... պարզապէս... **ինչքա ն հասկնալի էր ան:**

ՊԱՇՏՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թիւ. 098 - 280819

Վերջերս սահմանաքակ շրջանառութեան մէջ դրուած է՝ 24 Յուլիս 2019 թուակիր արձանագրութիւն մը, որ կը կրէ «Բաց նամակ Իւնէսկոյի տնօրէն՝ Օտրէյ Ազուլայ-ին» վերնագիրը:

Այս արձանագրութիւնը՝ **թրքական եւ ստորալեւանական ստոր քաղաքականութեան խեղաթիւրիչ եւ հակահայկական քարոզչական արշաւի մէկ այլ փորձութիւնն է** Արցախ - Ատրաբէյջան օրինապէս չհաստատուած սահմանները ապօրինի կերպով հաստատելու յիմար միտումով: Իսկ ամենաւատը այն է, որ ան կը կատարուի դաւաճան հայանուն անհատներու կողմէ, որոնք իրենց հակահայկական յանձագործութիւններով արդէն հատեցին բոլոր սահմանները:

Ոմն յուլիս միքայէլյան, ինքզինք ինքնակոչած որպէս Արեւմտեան Հայաստանի «մշակոյթի նախարար», որը կը գործէ փաշաբէգեան-տէրսարգսեան հակա-Արեւմտեան Հայաստան յանձագործ ու դաւաճանական խմբակին մօտ, այսպէս կոչուած «իր բաց նամակով», եւ կարճ խելքով, իբրեւ թէ կը խօսի Ատրաբէյջանի հայկական կոթողները ոչնչացնելու յանձագործութիւններուն մասին, ան ապօրինիօրէն Արցախի Հանրապետութեան եւ Ատրաբէյջանի միջեւ սահմանագիծը որպէս կատարուած իրողութիւն կը փորձէ հաստատել, այդ ալ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան անունով: Մինչ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւնը՝ իր նախագահ Արմենակ Աբրահամեանի եւ վարչապետ Քառնիկ Սարգիսեանի պաշտօնական յայտարարութիւններով, բազմիցս շեշտած է որ Արցախի Հանրապետութեան եւ Ատրաբէյջանի միջեւ սահմանագիծը կ'որոշուի Սեւրի դաշնագրի 92-րորդ յօդուածի հիմքերով:

Ոչ միայն սուտի՝ այլ դաւաճանութեան պարանն ալ կարճ է: Ինքնակոչ դաւաճան եւ յանձագործ այս հակահայ (փաշաբէգեան-տէրսարգսեան) խմբակը, մօտ երկու տարի է որ հանդէս կուգայ որպէս «Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութիւն», այսօր կ'իյնայ ինքն իր սարքած ծուղակին մէջ՝ հրապարակելով փաստաթուղթ մը որ **արմատականօրէն կը**

հակադրուի Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան ազգային եւ իրաւաքաղաքական հիմքերուն, մանաւանդ՝ Սեւրի դաշնագրին:

Երբ դաւաճան մը ազատօրէն աջ ու ձախ թոյն կը թափէ եւ յիմար ու անխոհեմ, յանձագործութեան աստիճան վնասներ կը հասցնէ ազգին, եւ պատասխանատուութեան չ'ենթարկուիր, օրը կուգայ, որ ան կամայ թէ ակամայ կը դառնայ **թշնամիի հլու հնազանդ կամակատարը:**

Ամեն դաւաճան ունի իր տխուր վախճանը, թէկուզ նոյնիսկ իր սեփական ձեռքերով:

Նման ազգադաւադիր արարքները միանգամայն կանխարգիլելու նպատակով՝ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութիւնը կը յայտարարէ հետեւեալը.

1. Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւնը անգամ մը եւս կը հաստատէ իր **ազգային, սկզբունքային, իրաւաքաղաքական դիրքորոշումը**՝ Արցախի Հանրապետութեան եւ Ատրաբէյջանի միջեւ սահմանագիծին վերաբերեալ, որ հիմնուած է միայն ու միայն **Սեւրի դաշնագրի 92-րորդ յօդուածին վրայ:**
2. Իւրաքանչիւր կողմ, որ **ապօրինի** կերպով կը գործածէ Արեւմտեան Հայաստանի պետական համակարգի հեղինակութիւնը՝ **կ'ենթարկուի համապատասխան պատասխանատուութեան:** Նոյն պատասխանատուութեան պիտի ենթարկուին նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի պետական համակարգի հեղինակութիւնը ապօրինաբար չարաշահող նման յանցագործներուն հետ **բոլոր մեղսակիցները:**

ԳԱՌՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Վարչապետ
Երեւան, 28 Օգոստոս 2019

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդ

Պատմական իրադարձութիւն ժընեւի մէջ՝ 2019 թուականի Սեպտեմբեր 7-ին եւ 8-ին

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդը պատիւ ունի ձեռք իրաւորելու Եւրոպայի մէջ իր առաջին ամառային համալսարան հաւաքին, որ տեղի պիտի ունենայ ժընեւ, 2019 թուականի Սեպտեմբեր 7/8-ին:

Քանի որ Արեւմտեան Հայաստանը 1920 թուականին Դաշնակից Տէրութիւններու Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ ձանձցուած անկախ պետութիւն մը ըլլալու իր իրաւունքն ունի՝ պետական կառոյցի ստեղծումն իրականութիւն դարձած է:

Արեւմտեան Հայաստանն իր համալսարաններուն մէջ իրաւունք ունի բռնի ուժով իրենց տարածքներէն տեղահանուած մարդկանց սորվեցնելու իրենց ասանդոյներուն, ժառանգութեան եւ իրաւունքներուն մասին:

Չուիցերիոյ մէջ կայացող այս աննախադէպ երկօրեայ հաւաքը առիթ պիտի հանդիսանայ կեդրոնականալու ապագա դրոշմաբան հարցերու, բնիկ ժողովուրդներու եւ մասնաւորապէս Արեւմտեան Հայաստանի հայ ժողովուրդի ինքնիշխան իրաւունքներուն վրայ:

Առաջին դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 2019թ.-ի Ղեպտեմբեր 7-ին, ժամը 15:00-ին, աւարտը՝ 19:30-ին Հայաստանի մշտական ներկայացուցչութեան շէնքին մէջ:(Occidentale à Genève 3, place des 22 Cantons 1201 Genève- SUISSE):

Դասախօսութեան հիմնական նիւթը պիտի ըլլայ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ հայերու իրաւունքներն ու Սեւրի դաշնագրի հարիւրամեակը:

Յաջորդ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 2019թ.-ի Սեպտեմբեր 8-ին, ժամը 9:00-ին եւ պիտի աւարտուի 18: 30-ին, ընդմիջումը՝ 1:30-ին: Հիմնական նիւթերն են՝

- «Բնիկ ժողովուրդներու իրաւունքները ՄԱԿ-ի Բնիկ ժողովուրդներու իրաւունքներուն մասին հռչակագրի ընդունումէն 12 տարի անց:
- «Արեւմտեան Հայաստանի հայերու իրաւունքներուն վերաբերեալ միջազգային հարթակներուն տարուող աշխատանքներու ներկայ իրավիճակը»
- «Գաղութատիրութիւն եւ Նեոգաղութատիրութիւն»
- «Ազգային ազատագրական շարժման մեծ գործիչներու հիմնական ուսմունքները»
- «Արցախն ու անոր բնակչութեան ինքնավարութեան հարցը»
- «Հայ ժառանգութեան պաշտպանութեան ամենուրեք իրաւական խնդիրներ»:

Գրանցուելու համար դիմել Պրն. Լէոնարդո Բասմադեանին aroc.leonardo@gmail.com էլեկտրոնային հասցէով

Բնիկ ժողովուրդներու իրաւասու մարմին (GIPCA) յայտարարութիւնը

GLOBAL բնիկ ժողովուրդներու իրաւասու մարմինը (GIPCA) կ'ողջունէ բնիկ ժողովուրդները՝ Աթաբերիայի (Մայր երկրի) հինգ աշխարհագրական շրջաններուն, Աշխարհի բնիկ ժողովուրդներու միջազգային օրուան կապակցութեամբ:

GLOBAL բնիկ ժողովուրդներու իրաւասու մարմինը (GIPCA) միջազգային վարչական մարմին է, որ բնիկ ժողովուրդներուն՝ որպէս Ինքնիշխան պետութիւններ եւ/կամ ազգեր, կուտայ միջազգային կառավարում եւ ղեկավարութիւն՝ իրենց ինքնորոշման իրաւունքը իրացնելու եւ անկախութեամբ իրենց տարածքները վերահսկելու համար:

Հաշուի առնելով, որ բնիկ ժողովուրդներն իրաւունք ունին պահպանելու եւ ամրապնդելու կապն իրենց հողերուն, տարածքներուն, ջրային տարածքներուն, օդային տարածութեան եւ բոլոր այլ բնապաշարներուն հետ, հետեւաբար նաեւ փոխանցելու իրենց պարտականութիւնները ապագայ սերունդներուն: GLOBAL բնիկ ժողովուրդներու իրաւասու մարմինը (GIPCA) կը նշէ, որ բնիկ ժողովուրդներն իրաւունք ունին պահպանելու եւ զարգացնելու իրենց կապերը, յարաբերութիւններն ու համագործակցութիւնը՝ ներառեալ քաղաքական նպատակներով գործողութիւններ կատարելու իրենց անդամներուն, ինչպէս նաեւ այլ ժողովուրդներուն հետ:

GIPCA-ն նաեւ կ'ընդունի, որ բնիկ ժողովուրդներն իրաւունք ունին որոշում կայացնելու այնպիսի հարցերու մէջ, որոնք կրնան ազդել իրենց իրաւունքներուն վրայ՝ իրենց կողմէ ընտրուած ներկայացուցիչներու միջոցով, եւ իրենց ընթացակարգերուն համապատասխան:

Հաշուի առնելով, որ բնիկ ժողովուրդներն իրաւունք ունին խթանելու, զարգացնելու եւ պահպանելու իրենց հիմնարար կառուցուածքներն ու իրենց սովորոյթները, ասանդոյները, ընթացակարգերն ու իրաւաբանական համակարգը. (UNDRIP Հոդ. 34 եւ ADRIP Հոդ. XXII.1); GIPCA-ն իր անդամակիցներուն եւ շարք մը բնիկ ժողովուրդներու միջազգային կազմակերպութիւններուն աջակցութեամբ որոշեր է երկարածօգել իր լիազօրութիւնը Աբիա Յալայի, Ափրիկէի, Ասիոյ, Եւրոպայի եւ Խաղաղ ովկիանոսի բնիկ ժողովուրդներու վերականգնողական գործով՝ անոնց անբակտիի, հաւաքական, բարոյեական, պատմական, բացարձակ եւ ինքնիշխան իրաւունքը* (ICAMHAS Rights) իրենց հողերուն, տարածքներուն, ջրային տարածքներուն, օդային տարածութեան եւ մնացած բոլոր բնապաշարներուն նկատմամբ:

Հաշուի առնելով վերը նշուածը, GIPCA-ն կը յայտարարէ Բնիկ ժողովուրդներու պետութիւններու եւ ժողովուրդներու մշտական ընկերակցութեան ստեղծման մասին (AIPSN: Բնիկ ժողովուրդներու պետութիւններու եւ ազգերու ընկերակցութեան (AIPSN) կանոնաւոր նստաշրջանները պիտի գումարուին վերը նշուած հինգ աշխարհագրական շրջաններուն մէջ:

Այն բնիկ ժողովուրդները որոնք դեռ GIPCA-ի անդամ չեն, կրնան անմիջապէս դիմել Բնիկ ժողովուրդներու պետութիւններու եւ ազգերու ընկերակցութեան անդամակցելու համար: Բնիկ ժողովուրդներու կազմակերպութիւնները (IPO) դիտորդի կարգավիճակի համար կրնան դիմել Բնիկ ժողովուրդներու պետութիւններու եւ ազգերու ընկերակցութեան:

Բնիկ ժողովուրդներու պետութիւններու եւ ժողովուրդներու մշտական ընկերակցութեան եւ անոր գործունէութեան վերաբերեալ տեղեկատուութիւնը կը իրապարակուի GLOBAL Բնիկ ժողովուրդներու իրաւասու մարմինի ֆէյսբուքեան էջին:

5- ՀԱՅՈՑ ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ՉԱՅՆԱԲՈՐՆԵՐԸ Երկբարբառներն ու անոնց հնչիւնները

ՄՈՎՍԵՍ ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի
Կրթութեան եւ Գիտութեան Նախարար

7. ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՎԵՐՈՒԹՈՒՄ Բնարկէնք բարդ երկբարբառներու մէջ առաջ քաշուած «չգրուող բայց ներգործող» տառի երեւոյթը: Որոշ պարագաներու տակ լեզուի մէջ կը հանդիպինք չգրուող բայց հնչող կամ ներգործող ուր ծայնաւորներու որոնք են «ա, աւ, է, ը, ո, ւ, ու, յ»:

Սա նորամուծութիւն մը չէ՛ մեր քերականութեան մէջ: Չգրուող բայց հնչող «ը» տառի պարագան յայտնի է բոլորիս: Կը գրենք «գնաց»՝ բայց կ'արտասանենք ու կը տողադարձենք «գը-նաց», ուր «ը»-ն երկուրեակն է «ո»-ի, այսինքն «գնաց»-ի բուն հիմքը եղած է «գոն-աց» (անգլ. go, gone): «Գո» բառարմատի ածանցմամբ «ո»-ն կորսնցուցեր է շեշտը՝ ու վերածուեր աներեւոյթ «ը»-ի: Չգրուող բայց հնչող «Ը»-ն նախապէս կոչուեր է «լռելեայն իմացուող տառ», մերօրեայ բառապաշարով՝ «գաղտնավանկ ը»: Սակայն ըստ մեզ՝ անուանումները ճիշդ չեն բնութագրեր երեւոյթը: Անոնց փոխարէն կարելի է ըսել «աներեւոյթ ծայնաւոր»:

Ինչպէս ծայնաւորին փոխարինող «ը»-ն ընդհանրապէս կը հնչէ: Սակայն երբ գայն չհնչեցնելու անհրաժեշտութիւն եղած է (ը ս ե ն ք ո տ ա ն ա լ ո թ ը ն ե թ ո մ մ է ջ) խազագիր մատենաները սղման միջակայքին դրեր են սոսկ նշանը ( ), ինչպէս օրինակ «յօյս ցնդեց»-ի «դ»-ին եւ «ս»-ին միջեւ՝ անոնց վերելը:

«Ո»-ն իզական բնոյթն է, եւ որպէս պատկեր՝ ունի ամանի կափարիչի տեսք:¹ Երբ բառարմատի ածանցման պատճառով «ո»-ն կ'ինայ ու կը փոխարինուի չգրուող բայց հնչող «ը»-ով՝ ան ձեռք կը բերէ «անտեսանելի ծածկոյթ» իմաստը: Սակայն «ո»-ին փոխարինող «ը»-ն (ի գ ա կ ա ն է ո լ թ ի լ ն ը) չի՝ կրնար ֆիզիկապէս փոխարինել գայն՝ որովհետեւ գրուելու պարագային կ'աղաւաղէ բառի իմաստը, ուստի կը հնչէ բայց չի գրուիր: «Գնաց»-ի «գո»-ի օրինակով խօսինք: «Գո»-ի «ո»-ն կը նշանակէ, որ «գ»-ը ծածկուեր է կամ աներեւութացեր է: Բայց քանի որ գայն փոխարինելու եկած «ը»-ն «իզական էութիւնն» է՝ գայն գրելով պիտի ունենայինք «գոյը ծածկուած ըլլալու վիճակէն վերածուեցաւ իզական էութեան»: Մինչդէռ գացողի բնոյթը անփոփոխ է՝ եւ երթալու գործողութիւնը կապ չունի գացողի բնոյթին հետ, ուստի «ը»-ն չի՝ գրուիր:

«Աներեւոյթ տառ» դառնալու օրէնքին ենթակայ են նշուած միւս ծայնաւորներն ալ:

«Ա»-ն աստուածայինն է, որ կայ ու կը գործէ, բայց մեծաւ մասամբ մեզի համար կը մնայ անտեսանելի: Այդ պատճառով ալ հայերէնի որոշ բառերու մէջ առկայ սկզբնատառ «Ա»-ն այլ լեզուներու մէջ ինկեր է (երեւի թէ այդ լեզուները կորուցերուն Աստուծմէ հեռացած ըլլալուն պատճառ ով) ինչպէս տեսանք «Արայ»՝Ռա-Ray»-ի ու «Արոյ-Roy-Roi»-ի համեմատութիւններով, եւայլն:

«Աւ»-ը անտեսանելի Աստուծոյ անտեսանելի հոգին է, որ ամէն տեղ կրնայ միջամտել ու ներգործել՝ առանց շօշափելի դառնալու: «Հիւն» կամ «վիւն» տառը բունտեանն է՝ եւ հոգիի պատկերը:² Երբ հոգին կը գործէ՝ անոր ազդեցութիւնը՝ զգալի կը դառնայ: Հոգին նաեւ մարմնաւորուելով՝ կը դառնայ տեսանելի անծ: Անմարմին վիճակի մէջ ան գոյութիւն ունի՝ բայց անտեսանելի կը մնայ մեզի:

«Ու»-ն երկրի հոգեւոր լոյսն է, ինչպէս ջուրը, լաւան, օդը, էլեկտրական հոսանքը լարերու մէջ, շնչաւոր էակի մէջ առկայ ներուժը, որոնք որոշ պայմաններու մէջ ընկալելի կամ տեսանելի են, երբեմն ալ ոչ:

«Յ»-ն լուսապսակ-աւուրան է, էլեկտրոմագնիսական դաշտը, որ կը գործէ ու տեղ մը շօշափելի կը դառնայ, բայց յաճախ կը մնայ աներեւոյթ:

«Է»-ն կամ էութիւնը գոյութիւն ունի՝ բայց միշտ չէ որ մեր մօտ է ու տեսանելի:

Անբնական պիտի ըլլար՝ որ մարդու մտածողութեան, հոգեբանութեան, լեզուի եւ բառապաշարի մէջ առկայ «Աստուած»-ը, «Հոգի»-ն եւ «Լուսապսակ»աւուրան գոյութիւն չունենային տառերուն մէջ:

Բարդ երկբարբառներու մէջ յայտնուող աներեւոյթ տառի պարագան ներկայացնենք օրինակով:

«Բոյս» բառը կարելի է կարդալ թէ՛ «բօյս» եւ թէ՛ «բույս»: «Բույս» հնչելու պարագային անոր մէջ առկայ է աներեւոյթ բայց գործող «ւ»-ը՝ հոգին, այսինքն տուեալ բոյսը շնչող է, կենդանի՝ ինչպիսին թաղարի մէջ ծաղկող բոյսն³ է, չբաղուած բանջարեղէնն է կամ պտուղը: Իսկ «բօյս» արտասանելու պարագային յայտնի կը դառնայ որ տուեալ ծաղիկը կամ պտուղը քաղուած է, անհոգի է: «Լոյս»-ը հնչել է «լօյս»՝ երբ նկատ ունեցած են բնական լոյսը, իսկ «լույս»՝ երբ խօսեր են շնչաւոր էակի մասին, միտքէն ու հոգիէն բխած վերացական ընկալուող լոյսի մասին, եւայլն:

«Կոյս» բառն ունի երկու իմաստ, «կողմ» եւ «անառատ աղջիկ»: Ինչպէ՛ս կրնանք զանազանել իրարմէ՛ «Կօյս» հնչողը «կողմ»-ն է՝ իսկ «կույս»-ը «աղջիկ»-ը, քանզի «ւ» կամ «հոգի» ունի: Այս օրինակներով իմացաք թէ ինչպէ՛ս առաջացեր են որոշ բառերու բարբառային տարբերակները:

8. ՅԱԵՆՈՒՄ

Վերը ակնարկեցինք ծայնաւորներու հիմնական 2/4-րդ եւ 1/4-րդ չափերուն: Սակայն ծայնաւորներն ունին նաեւ հիմնական 4/4-րդ ու 3/4-րդ չափեր:

Հայերէնի ծայնաւորներուն թուաքանակը 39-էն կը բարձրանայ 52-ի՝ երբ գործի կը դրուի չորս չափերու ասնդակը:

Աղայեանը կ'ըսէ՝. «Ծայնաւորները բաժանվում են երկարների եւ կարճերի ... Ինչպէս գիտենք, հին հայերենը չէր զանազանում ծայնավորներին ըստ քանակի, թեւէ Դիոնիսիոսի քերականութեան թարգմանութեան մէջ հայերենի ծայնավորներն էլ բաժանվում են երեք կարգի (երկայնք, սուղք, երկամանակք), եւ մեկնիչները զանազան ձեւերով բացատրում են դա...»:⁴

Արդէն իսկ տեսանք կարճ հնչող (ւ, յ) անկատար ծայնաւորները, եւ անոնց ներգործութեամբ միւս ծայնաւորներու տեւողութիւնները: Հիմա տեսնենք թէ թրակացին ի՞նչ նկատի ունի «երկայնք, սուղք, երկամանակք» ըսելով:

Դիոնիսիոս թրակացին «Յաղագս Ուրից»⁵ գլխուն մէջ անուղակիօրէն կը խօսի վանկի ու անոր մէջ առկայ ծայնաւորի տեւողութեան չափման աստիճանակարգերուն շուրջ, այսպէս. «Ուտ են պարզք երկուտասանք. եւ ի սոցանէ երկշարավանգք չորք եւ եռավանգք ուր»:⁶

Թարգմանենք. «Տասներկու պարզ ոտքեր կան, որոնցմէ երկշար վանկով՝ չորս հատ, եւ երեք վանկով՝ ութը հատ»: Բարեբախտաբար թարգմանիչը բերեր է օրինակներ՝ որոնցմով հասկնալի կը դառնայ ըսուածը,⁷ այսպէս.-

(ա.) Եւ երկավանգք են այսք.

ա. Համբոյր - յերկուց երկայնաց՝ քառամանակ, որգոն՝ Մա~շ-դոց: (2/4+2/4=4/4)

բ. Մեծասար - յերկայնէ եւ յաղաւտէ՝ եռամանակ, որգոն՝ Ղա~ւ-ի'թ: (2/4+1/4=3/4)

գ. Մեծավերջ - յաղաւտէ եւ յերկայնէ՝ եռամանակ⁸: (1/4+2/4=3/4)

դ. Անգայտ - յերկուց աղաւտաց՝ երկամանակ, ինչպէս Ե՛նո՛ք: (1/4+1/4=2/4)

Սոյն օրինակներէն կ'երեւայ՝ որ «երկշարավանգք» կոչածը «երկվանկանիներ» են:

Կրթություն և գիտություն - Պատմական

(բ.) Եւ եռավանգք ութ.

- ա. Ստեղծ, յերկայնէ եւ յերկուց աղաւտաց՝ **քառամանակ**, որբար՝ Ա~բ~րա~ա~մ: (2/4+1/4+1/4)
- բ. Վերջատանջ - յերկուց աղաւտաց եւ յեզէ երկարէ՝ **քառամանակ**, որպիսի՝ Սո~դո~մո~վն: (1/4+1/4+2/4)
- գ. Քողաբորբ - յերկարէ եւ յաղաւտէ եւ յերկայնէ՝ **հինգամանակ**, որգոն՝ Ամ~բա~կո~մ: (2/4+1/4+2/4)
- դ. Քողաղաւտ - յաղաւտէ եւ յերկարէ եւ յաղաւտէ՝ **քառամանակ**, որգան՝ Փի~դի~պ~պո~ս: (1/4+2/4+1/4)
- ե. Հաւեղ - յերկուց երկարաց եւ յաղաւտէ՝ **հինգամանակ**, որգան՝ Յո~վ~սէ~պո~ս: 2/4+2/4+1/4)
- զ. Աւարտեղ, յաղաւտէ եւ յերկուց երկարաց՝ **հինգամանակ**, որպիսի՝ Ստե~փան~նո~ս: (1/4+2/4+2/4)
- է. Ներգեւ, յերկուց աղաւտաց՝ **եռամանակ**, որպիսի՝ Ի~սա~ա~վ: (1/4+1/4+1/4)
- ը. Սոնք, յերկուց երկարաց՝ **վեցամանակ**, որպիսի՝ Յո~վ~հա~ն~նէ~ս: (2/4+2/4+2/4)

«Համբոյր», «Մեծասար», «Մեծավերջ» եւ միւս անուանումներով օրինակները կը ներկայացնեն երաժշտական 12 տակտերը (կշռոյթները) որոնք հայերէն կոչուել են «ոտք» կամ «ոտեր»: Բայց ո՛չ միայն:

Տուեալ օրինակները ցոյց կուտան՝ որ հայերէնի իւրաքանչիւր բառն ի սկսբանէ ունեցեր է հնչողութեան իւրայատուկ չափ ու կշիռ: Բայց սա մեր շօշափած նիւթի սահմաններէն դուրս է:

Թրակացիի թարգմանիչի կողմէ «ամանակ» բառը օգտագործուել է որպէս թէ բառի մը մէկ վանկին կամ վանկերուն տեսողութեան չափման միաւորը՝ սակայն անոր հետ մենք համաձայն չենք: Ինչո՞ւ:

Պարզենք «ամանակ» հասկացողութեան (տերմինի) բովանդակութիւնը:

«Ամանակ»-ը կառուցուած է «աման» եւ «ակ» բաղադրիչներէ, երբ «աման»-ը «պարունակիչ անօթ» է, որ կրնայ ընդգրկել մէկ որոշակի նիւթ: Բառերու պարագային մէկ ձայնաւոր ընդգրկող «աման»-ը մէկ վանկն է:⁹

«Ակ»-ը «ամբողջութիւն» է, բառի պարագային՝ ամբողջ բառն է, որուն մէջ կրնան ըլլալ մէկ կամ մէկէ աւելի «աման»-պարունակիչներ: Պատկերացուցէք քանի մը աչքանի ամանը:

Հետեւութիւն 1.-

«Ամանակ»-ը որպէս «տերմին» կրնար ցոյց տալ մէկ վանկանի բառ: «Ամանակք» ձեւով՝ կրնար ցոյց տալ բազմավանկ բառ: Իսկ «երկամանակ»-ը, «եռամանակ»-ը, «քառամանակ»-ը, «հինգամանակ»-ը եւ «վեցամանակ»-ը հերթականութեամբ ցոյց պիտի տային 2, 3, 4, 5, եւ 6 վանկանի բառեր, մինչդեռ Թրակացիի թարգմանիչը ներկայացուցեր է որպէս երկու կամ երեք վանկանի բառերու վանկերու հնչողութեան չափման միաւորները, ինչն ալ թիրիմացութիւններու պատճառ դարձած է:

Հետեւութիւն 2.-

«Ակ»-ը ոչ միայն «ակունք», «աղբիւր», «աչք», «անիւ» կրնայ նշանակել՝ այլեւ տառացիօրէն «մէկ ցիկլ», «մէկ շրջապտոյտ»: Իսկ «պտոյտ-շարժումը» կ'ենթադրէ տեսողութիւն՝ ուստի եւ «ամանակ»-ը կրնար ըլլալ նաեւ տեսողութեան միաւոր:

Սակայն հնագոյն ժամանակներէն՝ (Մ ա շ տ ո ց ի մ ի ջ ո ց ո վ) Թրակացիի թարգմանիչին հասանելի եղած են երաժշտական չափման 2 միաւորներու յստակ հայկական անուանումները: Անոնք են.

- 1. Աղօտը՝ 1/4-րդ չափ:
- 2. Երկայնը՝ 2/4-րդ չափ:

Թարգմանիչը չէ յիշատակած 3/4-րդի եւ 4/4-րդի չափման առանձին միաւորները:

Եթէ ան «երկամանակ»-ի տակ ներկայացուցեր է 1/4+1/4 տեսողութեան երկվանկանի բառ՝ ապա «երկամանակ»-ը կրնար հասկցուիլ նաեւ 2/4-րդ չափ, համազօր «Երկայն»-ին: Նոյն կերպ ալ «եռամանակ»-ը համազօր կ'ըլլար 3/4-րդ չափին, իսկ «քառամանակ»-ը՝ 4/4-րդ չափին:

«Ամանակ»-ը ի հարկէ առնչութիւն ունի «ժամանակ» բառին հետ: «ժամանակ»-ը «աման-մարմնի» «պտոյտ-ցիկլի» «ժիրութեան» պահն է, գործունէութեան ժամանակամիջոցը, ուստի եւ շեշտուած պահը:

Ակնյայտ է, որ «ա»-ն տեղ մը հնչեր է 2/4-րդ չափով (Մա՛շ-դո՛ց), մէկ այլ տեղ՝ 1/4-րդ չափով (Աբ~րա~ա~մ): Ի հարկէ կրնայ հնչել նաեւ բոլոր մնացեալ չափերով՝ ինչպէս միւս կատարեալ ձայնաւորները:

Պահպանուած բարբառներուն մէջ ալ կը հանդիպինք բառերու երգեցիկ հնչիւններուն, ձայնաւորներու երկնցող ու կարճցող չափերուն՝ ինչպէս Լոռեցիներու մօտ, ինչպէս Քեսաբքին կ'ըսէ՝ «ժա՛մը քանի է», «քա՛րը ինկաւ», «ժամ»-ի եւ «քար»-ի «ա»-ի 4/4-րդ չափով: Ըստ երեւոյթին, երբ բառերու վրայ չկան ձայնաւորի չափը սահմանող նշաններ՝ խազեր, ապա 4/4-րորդ «քառամանակ» կարգը պիտի ըլլայ շեշտակիր ձայնաւորի տեսողութիւնը, իսկ 3/4-րդ «եռամանակ»-ը՝ ոչ շեշտակիր ձայնաւորի տեսողութիւնը: Այս երկու դասի կարգերուն մէջ կը մտնեն.-

- 1. միատառ բաց ձայնաւորները,
- 2. երկբարբառ (երկտառանի բաղադրեալ) բաց ձայնաւորները:

Իսկ «ւ» եւ «յ» կիսաձայն տառերը բացի իրենց հնչիւնային, իմաստային եւ թուային արժէքներէն՝ ունեցեր են նաեւ ձայնաւորներու տեսողութիւնը կարգաւորողի յատկանիշ, ինչպէս գրաբարեան եւ արեւմտահայ ուղղագրութեամբ «Արայ»-ն՝ որ կը հնչէ «Արա՛»:

Երաժշտագիտութեան մէջ «ւ»-ը պատկերող ձեռքի շարժումը 2/4-րդ չափի նշանն է, իսկ «յ»-ն՝ 1/4-րդի: Ուստի «ւ»-ով եւ «յ»-ով աւարտուող ձայնաւորներն ու երկբարբառները կը կոչենք «փակ»:

Նոյնպիսի պարագայի մը հանդիպած ենք արդի պարսկերէնի մէջ, օրինակ «կ'ունենայ» իմաստով խօսքը կը գրուի «խւսահաղ շոտ»՝ բայց կը հնչէ «խահաղ շոտ», ուր առաջին «ա»-ն պարտադրաբար կը հնչէ 2/4-րորդ չափով եւ ոչ պակաս, քանզի անոր նախորդած է «ուաու»-«ւ»-ն:¹⁰ Ի տարբերութիւն հայերէնի՝ Պարսից մօտ ձայնաւորի տեսողութիւնը չափաւորող տառը կը դրուի ձայնաւորէն առաջ:¹¹ Երկամանակ (2/4) եւ «աղօտ» (1/4) կարգերուն ենթակայ են ըստ ուղղագրութեան «փակուած» ձայնաւորները՝ որոնք ունին երկու դիրք.

- 1. մասնակիօրէն փակուած ձայնաւորներ՝ «ւ» տառով աւարտուող ու 2/4-րդ չափի տեսողութեամբ,
- 2. «փակուած» ձայնաւորներ՝ «յ» տառով աւարտուող եւ 1/4-րդ չափի տեսողութեամբ: Ներկայացնենք օրինակով.-
  - 1. Շեշտուած «Ա» ձայնաւորը պիտի ըլլայ «քառամանակ»՝ 4/4-րդ չափի տեսողութեամբ:
  - 2. Անշեշտ «Ա» ձայնաւորը պիտի ըլլայ «եռամանակ»՝ 3/4-րդ չափի տեսողութեամբ:
  - 3. Երբ «Ա» ձայնաւորին կցուած է «ւ» տառը՝ ապա «աւ»-ը պիտի ունենայ 2/4-րդ չափի տեսողութիւն:
  - 4. Երբ «Ա» ձայնաւորին կցուած է «յ» տառը՝ ապա «այ»-ը պիտի ունենայ 1/4-րդ չափի տեսողութիւն:

Յօդուածի խորագրի «Եօթնագրեանք»-էն բերուած հատուածին մէջ տեսանք թէ «Եօթնագրեանք»-ը կրնայ նշանակել նաեւ «Եօթ հնչիւնները» կամ «Եօթ հնչիւնանիները»: Եթէ հետեւելու ըլլանք վերջին միտքին՝ ապա հիմնական 8 ձայնաւորներէն 7-ն պիտի ունենան 7-ական նրբերանգ: Այս պարագային ձայնաւորներու ամբողջական թուաքանակը կրնայ ըլլալ (7x7) 49 + 1¹², այսինքն 50

միաւոր:
Մեր յայտնաբերած բոլոր տեսակի ձայնաւորները իրենց ամանակներով (տեւողութիւններով)՝ կ'ունենան հետեւեալ պատկերը.-

	4/4	4/3	4/2	4/1	4/2	4/3	4/4
1	ա'	ա ^փ	աւ (aw)	այ	այ (oy)	աւ ^փ (o ^փ)	աւ' (o')
2	ե'	ե ^փ	եւ (yew)	եյ	եյ(ֆր.yeuy)	եւ ^փ (ֆր.yeux)	եւ'(ֆր.yeux)
3	է'	է ^փ	էւ (ew)	էյ	էյ (ֆր. oeil)	էւ ^փ (ֆր. eux)	էւ' (ֆր. eux)
4	ի'	ի ^փ	իւ (iw)	իյ	իյ (ֆր. uy)	իւ ^փ (ֆր. u)	իւ' (ֆր. u)
5	ո'	ո ^փ	ու (ow)	ոյ	ոյ (ֆր. ouy)	ո ^փ ւ	ո'ւ
6	ը'	ը ^փ	ըւ (ըw)	ըյ	---	---	---
7	եա'	եա ^փ	եաւ	եայ	---	---	---
8	էա'	էա ^փ	էաւ	էայ	---	---	---
9	իա' (յա)	իա ^փ	իաւ (yaw)	իայ (yay)	իայ (yoy)	---	---

Սոյն աղիւսակով (7x7)-ի փոխարէն կրցեր ենք գտնել հինգ հիմնական ձայնաւորներու 7-ական տարբերակները, իսկ մնացեալ ձայնաւորները սահմանափակուած են 4-5 տարբերակներով:

Ամփոփելով մեր ուսումնասիրութեան արդիւնքը՝ հանգեցինք անոր, որ ձայնաւորներու քանակը՝ ըստ տեսակի, կը հասնի 38-ի,¹³ իսկ ըստ որակի՝ 52-ի:

- Տուեալ կարգերը կենսական նշանակութիւն ունին.
- 1.լեզուի բարբառային հնչիւնաբանութիւնը վերլուծելու եւ ճիշդ գրի առնելու համար.
- 2.բառակազմութեան եւ ստուգաբանութեան խնդիրները լուծելու համար.
- 3.բառերու իմաստաբանութիւնը վերլուծելու պարագային.
- 4.խազերու առոգանութիւնները ճշգրտելու հարցերով:

Մեր համոզմամբ, այս կամ այն ուղղագրութիւնը որդեգրելու շուրջ տարուող վէճերը անհիմաստ եւ անպտուղ կ'ըլլան՝ եթէ հաշուի չեն առնուիր եւ աւելի եւս չեն յստակեցուիր վերը արծարծուած խնդիրները:

¹ Տես՝ Յօդուած «6»-ը:
² Տես՝ Յօդուած «5»-ը:
³ Բոյս-ը անգլերէնի bush=թուփ-ն է: Արաբ. «բուստան=պարտէզ»-ը՝ ժողովրդական «բոսթան»-ը «բոյս-ի տուն»-ն է:
⁴ Էդ. Աղայան, «Գրաբարի Քերականութիւն» հտ. I, Եր. 1964, էջ 257:
⁵ Ն. Աղոնց, «Արուեստ Դիոնիսեայ Քերականի եւ Հայ Մեկնութիւնք Նորին», Պետերբուրգ, 1915, էջ 43:
⁶ Նշենք որ «յունաբան» վերջոյթները փոխարինել ենք «հայկաբան»-ով:
⁷ Մենք աւելցուցեր ենք օրինակներու «շեշտ ու երկար»-ները, ինչպէս եւ տողավերջի փակագծուած չափերը:
⁸ Օրինակ չունի:
⁹ Բաղաձայնները բառի մարմինը կը ներկայացնեն, իսկ ձայնաւորները՝ հոգին:
¹⁰ Ըստ մեր դիտարկումներուն՝ Պարսից արդի քերականութիւնը չունի՝ երեւոյթի բացատրութիւնը:
¹¹ Նաեւ այլ լեզուներու մէջ այդպէս է:
¹² «Եօթնագրեանք»-ի մէջ չիշատակուած ութերորդ «յ» ձայնաւորը:
¹³ Ցանկէն հանենք 3/4-րդ չափով ներկայացող ձայնաւորները:

ՄՏՈՐԱԳՐԱՀԱՒԱՔ

ՄՏՈՐԱԳՐԱՀԱՒԱՔԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄՆ ՄԱԿ-Ի ԲՈՒՆՈՐ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՄ

Սոյն ստորագրահաւաքի նպատակն է ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարութեան եւ անդամ պետութիւններուն առջեւ ներկայացնել Հայ ժողովուրդի փաստացի եւ վճռական որոշումը՝ տէր կանգնելու Արեւմտեան Հայաստանի իրաւունքներուն մինչեւ անոնց լիարժէք իրականացումը, վերականգնելով ազատ եւ ինքնիշխան Արեւմտեան Հայաստանը:

Ստորագրահաւաքի բովանդակութեան ծանօթանալու համար սեղմեցէք հետեւեալ կապը

<https://warmeniagov.com/armenian>

Ստորագրելու համար լրացուցէք ձեր տուեալները եւ սեղմեցէք ՄՏՈՐԱԳՐԵԼ

Ծանօթ: Ձեր անձնական տուեալները կը մնան գաղտնի եւ իրապարակման ենթակայ չեն

Արեւմտեան Հայաստանի Մտաւորականութիւն

ԱՄԱՆՂԱԿԱՆ ՍՓԻՌՔԸ՝ ԿՐ ՏԵՂՔԱՅԼԷ
ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ ՆՈՐ ՍՓԻՌՔԸ՝ ԿՐ ՔԱՅԼԷ

ՄԵԹԻՐ Գ. ՏԵՏԵՐԵԱՆ

32 տարիներ առաջ (18 Մայիս 1987) նահատակուած է լիբանանցի Մարքսեան տեսաբան Մէիտի Ա'ամէլ (Հասան Համտան), քանի որ կը պաշտպանէր Քուր'անի համարներուն ժամանակակից մեկնաբանութիւն տալու իրաւունքը՝ իսլամ աստուածաբաններուն: Անոր հեղինակած հատորներէն էին «Առօրէական Մտածողութեան Քննադատութիւն», «Ներածական Թայֆէական Մտածողութեան Քննադատութեան», «Արդեօ՞ք Սիրտը Արաբներուն, Իսկ Միտքը Արեւմուտքին Կը Պատկանին», «Պատմութեան ժամանակաշրջաններու Բաժանումին Մասին» (իմա périodisation, تمرحل في التاريخ), «Թայֆէական Պետութեան Մասին», «Տեսական Ներածական Ուսումնասիրելու Համար Սոցիալիզմի Գաղափարին Ազդեցութիւնը Ազգային Ազատագրական Շարժումին Կրայ», եւ «Ասիկա Արաբական Քաղաքակրթութեան Ճգնաժամն է, Թէ՞ Արաբ Բուրժուազիաներուն...»: Այս վերջինը առիթ ստեղծեց որ քննենք թէ՛ մեր ասանդական Սփիւռքին ներկայի տխուր վիճակը, արդեօ՞ք ճգնաժամն է մեր քաղաքակրթութեան...:

Բնաւ երբե՞ք...: Ե՛ւ Արաբ ե՛ւ Հայ Անցեալի Քաղաքակրթութիւնները եղած են լուսաշող, եւ կանխած են Եւրոպայի Renaissance-ը 3-4 դարով: Ուրեմն, այդ երկու քաղաքակրթութիւններու ներկայի ժառանգորդները չեն հետեւած նախնիներու ճանապարհին: (Միջին դարերու խաւարի ժամանակներուն, երբ Եւրոպան կը տառապէր «Վայքինկ», «Վանտալ» եւ «Վիզիկոթ» բարբարոսներուն ձեռքէն, սպանական Անտալուսիա հասած արաբները եւ Կիլիկիոյ Հայկական Թագաւորութեան ու Անիի Բագրատունեաց Թագաւորութեան հայութիւնը բարձր բռնած էին մարդկային քաղաքակրթութեան ջահը, եւ՝ հայկական ու արաբական երկնակամարին վրայ կը պսպղային Գրիգոր Նարեկացիի, Անանիա Շիրակացիի, Մխիթար Հերացիի եւ Մխիթար Գօշի, ինչպէս նաեւ՝ Իպն Սինայի, Իպն Խալաունի, Ալ-Ֆարապիի, Իպն Ռուշտի, Ալ-Ռազալիի, Իպն Թուֆէյլի եւ միւս գիտնականներու աստղերը...):

Մէիտի Ա'ամէլ կ'ըսէ, թէ Արաբ ժառանգորդներու բուրժուազիաները որդեգրեցին Իմփերիալիզմի միջնաբերդ ԱՄՆ-ի Մեթրոփոլէն կախեալ, ծայրամասային ոչ արդիւնաբերական տնտեսածելը (այսինքն՝ մեթրոփոլէն կախեալ գաղթատիրական տնտեսածելը) եւ դատապարտուեցան յետամնաց ու միշտ կախեալ: Նոյնպէս, ասանդական Սփիւռքին եւ ներկայ Արեւելահայաստանին պարզած տեղքային, նահանջին ու ճգնաժամին պատճառը՝ անցեալի հայ լուսաշող քաղաքակրթութիւնը չի կրնար ըլլալ... քանի որ կերտած է երկու դարերու (Ե. եւ Ի.) ոսկեդարերը, Թոնտրակեան բարենորոգչական յեղափոխութիւնը եւ «Հայկական Ռենեսանս»ը Եւրոպայէն չորս դար առաջ, Սարդարապատեան յաղթանակը, Սովետահայ բանակին յաղթական մուտքը պարտեալ Պերլին, եւ՝ Արցախեան վերագործութիւնը: (Խիստ ուշագրաւ է այն, որ Թոնտրակեան յեղափոխութեան արաբական նախատիպը եղած է իսլամ Քարամիթականներու (ثورة القرامطة بقيادة حمدان قرمط) շարժումը՝ Համտան Քարմաթի առաջնորդութեամբ, իսկ հայ Թոնտրակեանները կը մարտնչէին Սմբատ Զարեհավանցիի առաջնորդութեամբ. եւ երկուքը՝ ի խնդիր մարդոց իրաւահաստատութեան,

ընկերային արդարութեան եւ ժողովուրդներու եղբայրակցութեան... Թ. եւ Ժ. դարերուն: Քարամիթականները մէկ թեւն էին Իսմայիլականներուն, որոնք եւս կը քարոզէին իրենց ժամանակներուն ըմբռնելի սոցիալիզմը: Այս մասին երկարօրէն գրած է նաեւ՝ լիբանանցի երեք մեծերէն՝ ժըպրան, Նուայէմէ եւ Ռիհանի: Այս վերջինը՝ Ամին Ռիհանին, որ ամէնէն յառաջապահն էր եւ խանդավառը բոլշեփիկներով):

Պատմական տխուր փաստ է այն, որ ճշմարտապէս ազգային Արմենական, մայր կուսակցութիւնը՝ հակառակ իր հայկական «ծննդավայր»ին (հիմնադրավայրին) եւ ազգային ու ընկերային զոյգ ազատագրութիւնները ընդգրկող ամբողջական հայկական ծրագրին, չդարձաւ մեր ժողովուրդին գլխաւոր ու մեծագոյն կուսակցութիւնը: (Արմենական Կուսակցութիւնը իր պայքարի ծրագիրը կը բաժնէր՝ առաջնահերթի եւ հետագայի: Առաջնահերթը՝ ազգային ազատագրութիւնն էր օսմանեան լուծէն: Հետագայինը՝ երբ հայութեան մէջ ալ թէժամար դասակարգային կռիւը, քափիթալի եւ աշխատաւորներու միջեւ, ժողովուրդին ընկերային ալ ազատագրութիւնն էր՝ քափիթալի շահագործումէն...): Այլ խօսքով՝ մեր ժողովուրդին ստուար գանգուածին անվերապահ յարումին չարժանացաւ, ինչ որ կը նշանակէ, որ հայ գանգուածը յետամնաց դարձած է հասարակական գիտութիւններու մարզին մէջ, հաւանաբար՝ իր երկար դարերու պետականագրկութեան հետեւանքով...:

Հետեւորդ գանգուած ունեցող մեր՝ սխալմամբ, «ազգային» կոչուող բայց դոսեօլ աւանդական երեք կուսակցութիւնները՝ Մեծ Եղեռնի դարադարձին անգամ շարունակեցին Ցեղասպանութեան ոճիրին միայն, լոկ բարոյական, պղատոնական սնամէտ ճանաչումին մուրացկանութիւնը, փոխանակ տէր կանգնելու մեր հողային դատին եւ մշակելու այդ դատի հետապնդումը կազմակերպելու ծրագիրը, անդրադառնալով՝ որ Մեծ Եղեռնի հինգ ոճիրներուն մեծագոյնը եւ միակ վերականգնելին... Արեւմտահայաստանի հայաթափումն էր եւ գաւթումը, քան թէ՛ Ցեղասպանութիւնը...:

Ասոնք չհասկցան Ֆրիտոժֆ Նանսէնի մեզի համար ձեռք բերած «Նանսէնեան Անցագիր»ին միջազգային իրաւական վաւերաթուղթ մը ըլլալուն նշանակութիւնը, եւ չպահպանեցին զայն, որ իբր միջազգային վաւերաթուղթ կը հաստատէր զայդ կողմին իր հայրենիքէն աքսորուած ըլլալուն փաստը, եւ՝ հայրենիք վերադառնալու իրաւունքը...: Իրաւունք գոր ճանչցաւ 4 Յուլիս 1976 թուի Ալձերիոյ մայրաքաղաքէն բխած «Ժողովուրդներու Իրաւանց Տիեզերական Հռչակագիր»-ի 3օրուած 3-րդը, որ կ'ըսէ. «Ամէն ժողովուրդ, որ աքսորուած է իր հայրենիքէն, իրաւունք ունի հոն վերադառնալու...»: Միաժամանակ՝ անոնք մոռցան, կամ մոռացութեան տուին նաեւ գանգուածներուն մօտ հայրենագրկեալի, տարագրեալի գիտակցութիւնը, զանոնք վերածելով պարզապէս տարաբնակ հայերու, որոնք կարծէք՝ կամուլին լքած են իրենց հայրենիքը եւ հոն վերադառնալու դատ մը չունին:

Մեծ Եղեռնէն կէս դար վերջ միայն, այդ ասանդական կուսակցութիւնները կրցան համաձայնիլ, որ գէթ 50-րդ տարեկիցը նշեն համահայկական ձեւով (ոչ իրարմէ անջատաբար), որ տեսած էր 50 տարի... անոնցմէ մէկուն՝ մենատիրական մոլուցքին պատճառով, որ հետեւանքն էր՝ Գարեգին Նժդեհի բնութագրումով, այդ կուսակցութեան «ինքնանպատակութեան»... եւ՝ «Նախախնամութեան ընտրեալ կուսակցութիւնը եղած ըլլալու անոր դիցաբանական յաւակնութեան: (Այս կուսակցութեան մոլի վարժապետ մը՝ Գր. Նգրուրեան անունով, իր կուսակցութեան 110-ամեակին առիթով խօսած իր ճառին մէջ ըսաւ. «Նախախնամութեան ծայրը, ամպերուն տեսէն, իմ կուսակցութեան մասին ըսաւ՝ Ecce Homo... ինչպէս ըսած էր՝ Յիսուսի մասին»): Բայց դարձեալ յիշելով միայն Ցեղասպանութեան ոճիրը...: Եւ՝ ի հեճուկս մենատէր ազգային կուսակցութեան, Մեծ Եղեռնի 50-րդ տարեկիցին, «Մեր Հողերը... Մեր Հողերը...» պահանջեցին Երեւանի մէջ միայն, Սովետական Հայաստանի քաղաքացիները: Տարագրութեան առաջին իսկ օրէն, հիւրընկալ Արաբ երկիրներուն մէջ, այդ ասանդական կուսակցութիւնները՝ բացի Տարագիր Հայ Կոմունիստներէն, գաղթականի վերապահ ու այլամերժ հոգեբանութեամբ, որդեգրեցին հայկական ազգային նեղ խոզակին մէջ մեկուսանալու, կեթթոյանալու եւ համարկուիլը մերժելու խտրական ու ոչ-բարեկամական մօտեցումը երկրի ասպնջական ժողովուրդին հանդէպ, փոխանակ որդեգրելու Հայ Կոմունիստներուն նման, երկրին ու ժողովուրդին համարկուելու,

Արեւմտեան Հայաստանի Մտաւորականութիւն

տարագրեալ ժողովուրդի եւ դեմոկրատական դատի տէր ժողովուրդի մը վայել մօտեցումը, որ ոչ միայն **հայապահպանումի** լաւագոյն մօտեցումն է, այլեւ կը շահի նեցուկը երկրին ու ժողովուրդին, ի նպաստ Հայ Հողային Դատին: **Համարկումը** (Integration, اندماج) **ընդելուզումի** ճամբով, կը կանխէ ծուլումը... երկու կողմերը կը սերտաձին իրաքանջիւրը պահելով իր ազգային ուրոյն ինքնութիւնը... եւ՝ փոխադարձաբար կը զարգանան ու կը հարստանան մշակոյթով...:

Այդ անձնասպանական ինքնամեկուսացումով եւ ազգային նեղ խոզակին մէջ բանտուելով, Տարագիր Արեւմտահայութեան բեկորները դարձան **անպտղաբեր** եւ **կասկածելի** տարր մը հիւրընկալ երկրին ու ժողովուրդի աչքին...: **Անպտղաբեր** քանի որ շերամը՝ իր խոզակէն դուրս գալով միայն իր պտուղը (**մետաքսը**) կրնայ արտադրել: Եւ **կասկածելի** քանի որ երբ **հիւրընկալուած** ժողովուրդ մը չի բացուի **հիւրընկալող** երկրին ու ժողովուրդին... **կասկածելի** կը դառնայ, **մանաւանդ**՝ երբ ւաւանդական կուսակցութիւններէն մէկուն Լիբանանի խորհրդարանի մէկ անդամ (Մովսէս Տէր Գալուստեան) կը քուէարկէ ֆրանսական գաղութարարներու ի նպաստ... եւ՝ **Լիբանանի անկախութեան դէմ**: Կամ երբ այդ կուսակցութիւնը կը բացայայտուի իբր **հիւրընկալ երկրի թշնամիներուն ծառայող** կազմակերպութիւն, որուն ունեցած լրտեսական սարքերն ու գաղտնի զէնքի պաշարները թաղուած կը գտնուին **հայկական** դպրոցներու եւ ակումբներու շրջաբակերու հողին տակ (Հալէպ): (Այստեղ՝ անհատարմութիւնը կրկնակի է. մէկը հիւրընկալ երկրին հանդէպ – **Սուրիա**, միւսը՝ **Մովսէս Հայաստանի** հանդէպ: Քանի որ լրտեսական սարքերը կը գործածուէին Լաթաքիոյ նաւահանգիստին մէջ խարսխած սովետական մարտամատերուն դէմ...):

Գ. Դրամատիրական Հանրապետութեան օլիգարխներն ու ւաւանդական Սփիւռքի «ազգային» կուսակցութիւնները չպահպանեցին Բ. Սոցիալիստական Հանրապետութեան կերտած Ոսկեդարին նուաճումներէն ոչ մէկը, նոյնիսկ՝ ատոր պետական փառքի հնչեղութեամբ վեհապանծ օրհներգը... Եւ **նախասիրեցին վերադառնալ «թշուառ»ութեան եւ «անտէր»ութեան ժամանակներուն**, ոտնահարելով Արցախի հերոսական սխրանքը, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս Ա. Դրամատիրական Հանրապետութիւնը ոտնահարած էր **Սարդարապատի** հերոսական սխրանքը, եւ որդեգրած **Թուրքիոյ** պարտադրած Պաթումի ստրկական դաշնագրի պահանջած «**անկախութեան**» հռչակումը...: Ատոնց այս նախասիրութիւնը «**թշուառ**»ին եւ «**անտէր**»ին... ոչ թէ լուկ **անցելապաշտութիւն** էր, այլ՝ **դիակապաշտութիւն** (nécrophilie):

...

Քաղաքական տնտեսագիտութեան եւ գիտական սոցիալիզմի սկզբունքներուն համաձայն, հայ Բ. Միջազգայնականները, սոցիալ դեմոկրատները եւ ռամկավարները որդեգրած են «բարի» **կապիտալիզմը**: (Եւրոպայի Բ. Միջազգայնական «սոցիալիստ» եւ սոցիալ դեմոկրատ կամ աշխատաւորական (Թոմի Պլէն) բոլոր կուսակցութիւնները, որոնք իշխանութեան հասան խորհրդարանական ընտրութիւններու ճամբով, սոցիալիզմ չհիմնեցին, նոյնիսկ կիրառեցին **ոչ-բարի, վայրի** կապիտալիզմ): Ուրեմն, մեր բոլոր նախնիքն ւաւանդական-դրամատիրականներու **ցարդ ցոյց տուած տխուր վախճանին դիմաց**, մխիթարական զարթօնք մը կայ այսօր՝ սկսած 2004 թուականէն. Շուշիի մէջ, հիմնումովը **Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդին**, որ այսօր կը գործէ որպէս **Արեւմտեան Հայաստանի անկախ ճանջուած պետութեան** իրաւական **շարունակութիւնը**, որ գրանցուած ունի արդէն 28 հազար քաղաքացիներ՝ ոչ միայն Սփիւռքի տարբեր շրջաններէն, այլեւ՝ **Արեւմտահայաստանի** որոշ շրջաններէն...: Ունի **ընտրեալ** խորհրդարան՝ նախ (2014-ին) 64 երեսփոխաններով, եւ երկրորդ ընտրութեան (2018 թ. Դեկտեմբեր) 77 երեսփոխաններով, որ իր նիստերը կը գումարէ համացանցի վրայ: **Կառավարութիւնը**՝ 13 նախարարութիւններով, Բ. դահլիճին վարչապետն է՝ Սուրիահայտակա Գառնիկ Սարգիսեան անուն ձարտարագէտը, թռչող Պոլսահայ Շապուհի եւ որդին Ատանացի Վահագնի ու Շապին Գարահիսարցի Սրբուհի Տէրտէրեանի: Իսկ Հանրապետութեան նախագահ Արմենակ Աբրահամեանի մնայուն նստավայրն է Ֆրանսայի Մարսիլիա քաղաքը:

2006 թուին, Արեւմտեան Հայաստանի պետութիւնը անդամագրուած է ՄԱԿ-ի **Բնիկ ժողովուրդներու Իրաւանց Փորձագիտական Յանձնաժողովին**, որուն նիստերուն կը մասնակցի իր մնայուն ներկայացուցիչը անկէ ներս: Վերջերս, նախագահն ու վարչապետը Արեւմտեան Հայաստանի անունով Յուշագիր մը յղեցին Օսաքայի G20-երու զագաթաժողովին

առիթով Թրամփի եւ Փութին հանդիպումին, **պահանջելով գործադրութիւնը** Թուրքահայաստանի Անկախութեան Մասին Դեկտեմբերին եւ նախագահ Ուիլսոնի Իրաւարար Վճիռին, առաւել՝ **12.5 թիվին տողարի** վնասուց նիւթական հատուցում մը: Թրամփի եւ Փութին չպատասխանեցին, բայց ռուսական մամուլը երկարօրէն արծագանգեց, իսկ ազերիական մամուլը նենգափոխեց Յուշագիրն բնագիրը եւ զայդ վերագրեց Արեւելեան Հայաստանի կառավարութեան... որպէսզի յիշած չըլլայ «**Արեւմտեան Հայաստան**» եղերէն անգամ...: Ազերի պետական մարդիկը եթէ չեն սիրեր BATI ERMENISTAN եղերը, թող գործածեն՝ Օսմանեան Կայսրութեան 17-րդ դարու վարչական բաժանումներու քարտէզին վրայ օսմաներէնով գրուած ايرمنستان ERMENISTAN EYALETI եղերը...:

Արեւմտեան Հայաստանի անկախ ճանջուած պետութեան իրաւական շարունակութիւնը եղող այս պետութիւնը յառաջապահ նոր Սփիւռքի **համահայկական** ոգին, **հայրենասիրական անկեղծ յանձնառութեան** եւ ամէն գնով **յաղթանակելու վճռականութեան** արգասիքն է: Միջազգային Հանրային Իրաւունքը՝ Տարագիր Արեւմտահայութիւնը իրաւասու ճանջնալու համար (Արեւմտեան Հայաստանը Թուրքիայէն պահանջելու), Տարագիր Արեւմտահայութենէն կը պահանջէ՝ **կազմակերպիկ կեդրոնական, ներկայացուցչական** (ընտրովի) եւ **միակ լիազօր իրաւական անձնաւորութեան** (personne juridique) մը մէջ: Տարագիր Արեւմտահայութեան **միակ ներկայացուցչական ընտրեալ մարմինը՝ Արեւմտեան Հայաստանի խորհրդարանն** է եւ անոր կողմէ ընտրուած նախագահն ու անոր վստահութեան քուէն ստացած վարչապետը...: Անշուշտ, 7-8 միլիոն հաշուող սփիւռքահայութեան մօտ 6 միլիոն Տարագիր Արեւմտահայութեան միայն 28 հազարի ձայները բաւարար չեն այս մարմինին տալու նաեւ՝ «**կեդրոնական**»ի եւ «**միակ լիազօր**» ի հանգամանքներն այլ: Սակայն, փաստօրէն, **միակ ընտրեալ մարմինն** է (եւ կը մնայ), որ բոլոր **համահայկական** ոգի ունեցող, **անկեղծ հայրենասէր եւ գործնապէս յանձնառու** Տարագիր Արեւմտահայերը խտացնեն այս պետութեան գրանցեալ ու գործօն քաղաքացիներուն շարքերը: Իսկ ւաւանդական կուսակցութիւնները, որոնք թերացան ու չպահպանեցին **Նանսէնեան Անցագիրը**, իրենց **մեղքը կրնան մասամբ քաւել**՝ եթէ խտացնեն այս պետութեան քաղաքացիներուն շարքերը, որպէսզի այդ պետութիւնը ունենայ **Նանսէնեան Անցագրի իրաւական ուժը**...:

Այս պետութիւնը ստորագրեց եւ յարեցաւ այն բոլոր տիեզերական հռչակագրերուն եւ միջազգային պայմանակցութիւններուն (conventions), որոնցմէ կրնայ օգտուիլ: ՄԱԿ-ի համապատասխան գրասենեակը պատասխանած է թէ ստացած է զանոնք: Տարագիր հայութեան որոշ համայնքներ, իրենց բոլոր միջոցներով, արդէն կը յարին այս շարունակուող պետութեան, որ լաւ յարաբերութիւններ ունի Սուրիոյ պետութեան հետ... Եւ այս վերջինը կը քաջալերէ նաեւ՝ այս պետութեան վարչապետին ջանքերով կազմուած **Կիլիկիոյ Ազգային Խորհուրդի** գծով աշխատանքները, որոնց կը մասնակցին հայ, արաբ եւ ասորի դէմքեր ու կուսակցութիւններ (նաեւ՝ ղովմի-սուրի): Այս պետութիւնը մշակած է իր Սահմանադրութեան նախագիծը, որդեգրած է օրէնքներ եւ իրամանագրեր, որոնք իրատարակուած են հատորներով:

Այս պետութիւնը ունի իր պաշտօնաթերթը՝ «Հայրենիք», եւ հեռուստացոյցի կայքը:

Արեւմտեան Հայաստանի իրաւականօրէն շարունակուող այս պետութեան քաղաքացիներն ու պաշտօնատարները կ'աշխատին **լուռ ու մունջ**, առանց աղմուկարարութեան, **սպասելով** որ Տարագիր Արեւմտահայութեան **լրջախօս եւ անկեղծօրէն յանձնառու ուժերը** մասնակից դառնան իրենց **հայրենաշէն սուրբ գործին**:

Մենք՝ Տարագիր Արեւմտահայութեան Համասփիւռքեան Քոնկրէսի հետեւորդներս, երեսուն տարի կոչ ըրինք Տարագիր Արեւմտահայութեան զանգուածներուն՝ յարելու ՏԱԿ-ի ծրագրին, որպէսզի **համահայկականօրէն ձեռնարկենք** ՏԱԿ-ի կազմակերպումին: Չանգուածները եւ ւաւանդական կուսակցութիւնները **անտարբեր մնացին**: Այս պետութեան նախածեռնողները (2004-2019) սկսան **մասնաւորէն**, հասնելու համար **հաւաքականին**, եւ՝ յաջողական յաջողութիւններ արձանագրեցին ցարդ: Այդ յաջողութիւնները տակաւին բաւարար չեն **այս ընտրեալ ներկայացուցչական խորհրդարանին** տալու «**կեդրոնական**»ի եւ «**միակ լիազօր**»ի հանգամանքները: Տարագիր Արեւմտահայութեան ամէն անկեղծօրէն յանձնառու անդամին առաջնահերթ պարտականութիւնն է զօրացնել այս պետութիւնը, զայն դարձնելով նաեւ՝ ոչ միայն **ընտրեալ**, այլեւ՝ **կեդրոնական եւ միակ լիազօր**:

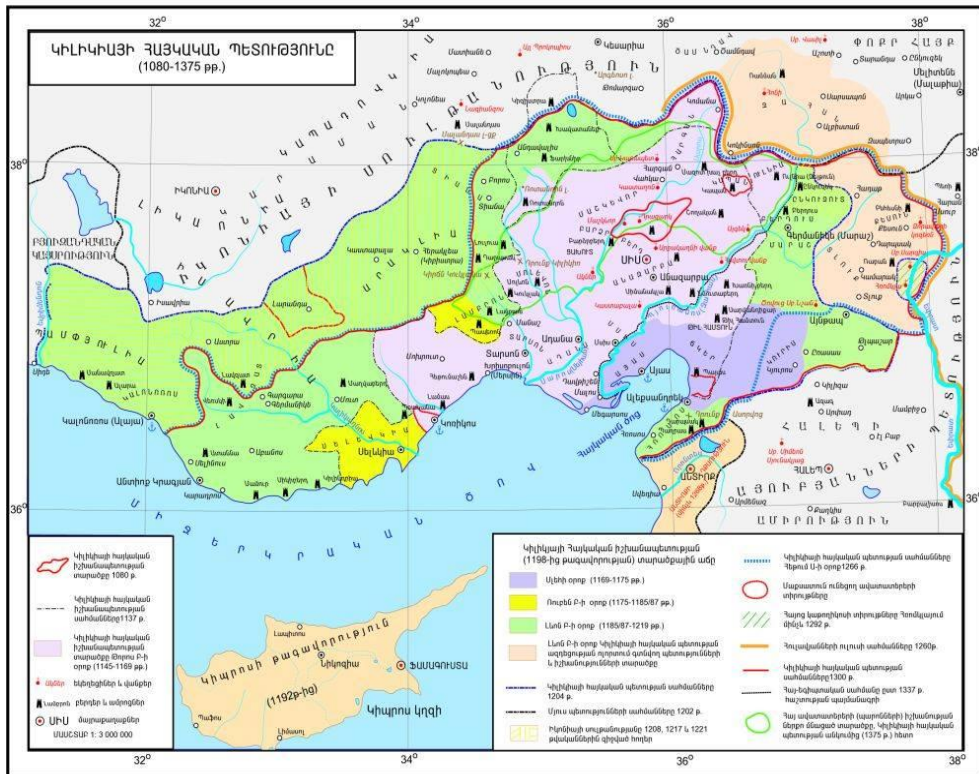

Կիլիկիա

Կիլիկիա - Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ Շրջադարձը (Է. Մաս)

Կիգէն Կ. Թոսունեան

Պատմութիւնը միայն դէպքերու շարք չէ, այլ նաեւ է վերլուծում եւ պատճառներու բացայայտում, որպէս ապագայի ժողովորդի դարոց: Յաջողած կը համարուի այն ժողովուրդը, որ իր պատմութենէն դատեր քաղել գիտէ եւ նոյն ծուղակին մէջ նորէն չ'իյնար:

Մերտելու համար պատճառները Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ շրջադարձին ու հակահայ քաղաքականութեան Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի ասարտին, հարկ է ձշղել պատճառները: Ինչպէ՞ս եղաւ որ պարտուած Օսմանեան պետութեան յետնորդներուն տրուեցաւ առիթը ստեղծելու համար Թրքական Հանրապետութիւն կոչուած պետութիւն մը, ինչ ժողովուրդներու՝ յոյներու, հայերու եւ ասորիներու հողերուն վրայ: Այս մասին է որ պիտի շարունակենք անդրադառնալ այս յօդուածով:

Խորհրդային Ռուսիոյ համակրանքը շահեւէ տեք եւ անոնց ուղարկած դրամով զինուելէ տեք, Մուսթաֆա Քեմալի ուժերը շարժեցան դէպի Կիլիկիա: Պատերազմէն ետք 150,000 հայեր վերադարձած էին իրենց բնօրրանը, որոնցմէ 20,000 մարաշցիներ: Պատերազմի ասարտէն ետք Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա ազդեցութեան պայքար կը մղէին Կիլիկիոյ համար: Բրիտանացիներ, սակայն տեղի տալով ժողովրդային ճնշումին, իրենց բանակը քաշելու համար ամբողջ Միջին Արեւելքէն, սկսան խանդավառութիւնը կորսնցնել: Ուրեմն Ֆրանսան ստանձնեց Կիլիկիոյ հոգատարութիւնը: Երբ Ֆրանսան ստանձնեց այդ պաշտօնը, դեկտեմբերին խոստացաւ Կիլիկիա գտնուող ֆրանսական ուժերը համարել 32 հետեւակ գումարտակներով, 20 հեծեալ ջոկատներով եւ 14 թնդանօթներով, սակայն այս խոստումը չի գործադրուեցաւ: Ուրեմն Կիլիկիա գտնուող ֆրանսական բանակը լաւ զինուած չէր:

Օգտուելով անկուֆրանսական պայքարէն, Մուսթաֆա Քեմալի ուժերը Նոյեմբեր

1919-ին սկսան պատրաստուիլ Կիլիկիա մտնելու համար: Յունուար 1920-էն սկսեալ ֆրանսական կարավանները սկսան ենթարկուիլ յարձակումի տեղական ցեղախումբերու եւ չէթներու կողմէ: Ֆրանսացիներ փորձեցին պաշտօնի կոչել չէրքէզ, ալեի եւ քիւրտ տեղացիներ, իսկ համայնքին համակրանքը շահելու համար, սակայն ապարդիւն: Ճնշումը սկսաւ աւելնալ Մարաշի հայ բնակչութեան եւ այդ իսկամ ոստիկաններուն վրայ:

21 Փետրուար 1920-ին Մարաշի ֆրանսացի կառավարիչ գորավար Քերրէթ ժողովի հրաւիրեց տեղացի իսկամ մեծամեծները եւ անոնցմէ պահանջեց դադարեցնել հակաֆրանսական գործունէութիւնը, սակայն ապարդիւն: Արդէն պայքարը սկսած էր: Մարաշի ճակատամարտը տեւեց 21 Յունուար 1920-էն մինչեւ 13 Փետրուար 1920: Թրքական ուժեր պաշարեցին քաղաքին բերդը, ուր կային 2,000 ֆրանսացի զինուորներ գորավար Քերրէթի հրամանատարութեան տակ: Այս զինուորներուն եւ քաղաքի մնացեալ մասին միջեւ կապը խզուեցաւ: Միայն 31 Յունուարին էր որ շրջանի ֆրանսացի հրամանատարը տեղեակ պահուեցաւ այս ճակատամարտին մասին, սահմանը ծպտուած ձեւով անցած հայ լեզգիականներու կողմէ: Ան օգնական ուժեր ուղարկեց գնդապետ Ռոպէր Նորմանի միջոցով: Օգնական ուժերը 3 հետեւակային գումարտակ եւ կէս ջոկատ հեծելագոր էին: Ան պաշարումը ձեռքեց եւ հասաւ բերդին մէջ նստած գորավարին: Չարմանքը մեծ էր գորավար Քերրէթին, երբ գնդապետ Նորման յայտնեց, թէ պէտք է պարպեն քաղաքը, որովհետեւ յետայսու օգնական ուժեր պիտի չհասնին: Թուրքեր արդէն զինադադարի մասին կը

խօսէին: Ուրեմն այս եղածը ուղղակի դաւմըն էր: Սկիզբը ֆրանսացիներ փորձեցին տեղի հայ բնակչութեան լուր չտալ, սակայն 4-5,000 հայեր փախուստի դիմեցին ֆրանսացիներուն հետ: Անոնցմէ միայն մօտ 1,500 հոգի հասան Իւլահիյէ 13 Փետրուար 1920-ին սառնամանիքի պատճառով: Ուրեմն մօտ 16,000 հայեր գոհ գացին Մարաշի Աղէտին:

Քաղաքը պարպելու հրամանը ինչո՞ւ տուած էր գնդապետ Նորման: Որո՞ւ հրամանը գործադրած էր: Այս բոլոր հարցերուն մէջ մեզ կը հետաքրքրէ այն դասը, զոր պէտք է առնել այս ճակատամարտէն: Ֆրանսացի զինուորներուն լաւապէս զինուած չլլալը, Մեծն Բրիտանիոյ շրջանէն քաշուիլը, այդ ժամանակաշրջանին Արեւմուտքի պետութիւններու չկամութիւնը բանակ ուղարկելու կողմէլու համար Մուսթաֆա Քեմալի ուժերուն դէմ եւ անոնց թոյլ տալը գործելու ազատ ձեւով, բոլորը նշաններ են, որ Արեւմուտքը դիւրացուց Մուսթաֆա Քեմալի գործը: Բոլորը կ'ուզէին սիրաշահիլ զինք: Ան իր խորամանկութեամբ, դիւանագիտութեամբ եւ ամբոխներ շարժելու կարողութեամբ մեծ համբաւ շահեցաւ, հոգ չէ թէ շրջանի զրկեալ ժողովուրդներու հաշույն: Ռուսերը, բրիտանացիները, ֆրանսացիները այս մարդը սիրաշահիլ փորձեցին: Բոլորն ալ իրենց ծրագիրները ունէին: Մեզի զլացան օգնութիւն, որովհետեւ Թուրքիայէն զալիք շահը, ըստ իրենց, աւելի մեծ էր: Ո՞վ պիտի նեցուկ կանգնէր քրիստոնէալ հայերուն, յոյներուն եւ ասորիներուն:

(Շարունակելի)

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՊԵՏՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻԱՄՆԱԿԱՆ ՓԱԹԵԹ - Ժողովածու

ՔԱՂՈՒԾՔ № 2

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովի (Խորհրդարանի) 1-ին գումարման 1-ին նստաշրջանի 2-րդ նիստի արձանագրութենէն

20 Յունուար, 2014 թ., Փարիզ

Նիստի սկիզբը ժամը 10:00-ին, աւարտը՝ 17:00-ին: Ընտրուած 64 պատգամաւորներէն մասնակցած են 50 պատգամաւոր (29-ը նիստերու դահլիճին մէջ, 21-ը համացանցային կապի միջոցով), որ կը կազմէ աւելի քան 78 տոկոս: Քուէարկութիւնը ապահովուած է:

1. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի ընտրութեան մասին: Որոշեցին՝ Հաշուի առնելով այն իրողութիւնը, որ Արեւմտեան Հայաստանի հայերու եւ Արեւմտեան Հայաստանի քաղաքացիներու պետական համակարգը՝ Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութիւնը եւ Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանը պարտադրուած են առայժմ գործել արտերկրի մէջ, Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանը կը հաստատէ, որ մինչեւ Բնօրրան Հայրենիքի մէջ հաստատուիլը, Արեւմտեան Հայաստան Հանրապետութեան նախագահ՝ պետութեան գլուխ, կ'ընտրէ Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանը: Քուէարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

2. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի թեկնածուի մասին: Իբրեւ թեկնածուներ առաջադրուեցին Արմենակ Աբրահամեանը եւ Արամ Մկրտչեանը: Հաշուի առնելով, որ Արամ Մկրտչեանը հանեց իր թեկնածութիւնը կը քուէարկուի Արմենակ Աբրահամեանի թեկնածութիւնը: Որոշեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ՝ պետութեան գլուխ, ընտրել Արմենակ Աբրահամեանը: Քուէարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 49, դէմ - 0, ձեռնպահ - 1 Որոշումը ընդունուած է:

3. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Արմենակ Աբրահամեանի քաղաքական ելոյթը: Որոշեցին՝ ա/ Հաստատել Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Արմենակ Աբրահամեանի քաղաքական ելոյթի դրոյթները, դրական գնահատական տալով Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդի 10-ամեայ աշխատանքներուն:

բ/ Հաստատել, որ Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդը պէտք է շարունակէ աշխատանքները ՄԱԿ-ի Բնիկ ժողովուրդներու ձեւաչափին մէջ՝ վերջնականապէս հաստատելու համար Արեւմտեան Հայաստանի հայերու իրաւունքները Արեւմտեան Հայաստանի նկատմամբ:

Քուէարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

Ըստ կանոնակարգի՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը կ'ընդունի Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութեան վարչապետ Տիգրան Փաշաբեգեանի եւ անոր ղեկավարած Կառավարութեան իրաժարականը, որ գործած է երեք տարի:

4. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութեան վարչապետի ընտրութեան մասին: Որոշեցին՝ Ըստ կանոնակարգի՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը, իբրեւ Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութեան վարչապետ կ'առաջարկէ Տիգրան Փաշաբեգեանի թեկնածութիւնը: Քուէարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

5. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան վարչապետ Տիգրան Փաշաբեգեանի հաշուետւութիւնը 2011-2014 թթ. աշխատանքներուն վերաբերեալ:

Որոշեցին՝ Հաստատել Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան վարչապետ Տիգրան Փաշաբեգեանի

հաշուետւութիւնը 2011-2014 թթ. աշխատանքներուն վերաբերեալ:

Քուէարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

6. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան կազմի՝ Նախարարներու մասին: Որոշեցին՝ ա/ Ըստ կանոնակարգի Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան նոր կազմը՝ Նախարարներու թեկնածութիւնը Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին կը ներկայացնէ վարչապետը, որ յատուկ Հրամանագրով կը հաստատէ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան կազմը՝ նախարարները:

բ/ Լրացուցիչ՝ պատգամաւոր Արամ Մկրտչեանի առաջարկութեամբ, Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութեան նոր կազմի՝ Նախարարներու մասին տեղեակ պահել Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանը եւ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութեան կազմը հաստատելու ժամանակ հաշուի առնել Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանի պատգամաւորներու կարծիքները: Քուէարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

7. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան ապագա ծրագրերի մասին: Որոշեցին Առաջիկա երկու ամիսների ընթացքում Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանի քննարկմանն ու հաստատմանը ներկայացնել Արեւմտեան Հայաստանի Վտարանդի Կառավարութեան ապագա ծրագրերը: Քվեարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

8. Լսեցին՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պետական դրոշի հաստատման մասին: Որոշեցին Հիմք ընդունելով Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհրդի Հրամանագիրը Արեւմտեան Հայաստանի դրոշի մասին, հաստատել դրոշը, որպէս Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պետական դրոշ: Քվեարկութեան արդիւնքները. Կողմ - 50, դէմ - 0, ձեռնպահ - 0 Որոշումը ընդունուած է միաձայն:

Այսպիսով Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանի առաջին գումարման, առաջին նստաշրջանի աշխատանքներն ավարտուած են:

Արմեն Տեր-Սարգսյան Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովի (Խորհրդարանի) Նախագահ

Բիատրիս Նազարյան Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովի (Խորհրդարանի) քարտուղար Ելոյթներէն եւ քննարկումներէն յետոյ Արամ Մկրտչեանը հանեց իր թեկնածութիւնը:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովի (Խորհրդարանի)

«Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման, դատապարտման եւ հատուցման հարցերու շուրջ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան ռազմավարութեան մասին»

Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման, դատապարտման եւ հատուցման խնդիրներուն վերաբերեալ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան ռազմավարութիւնը կառուցուած է հետեւեալ հարցադրումներուն տրուած ճշգրիտ պատասխաններուն վրայ.

-Հայոց Ցեղասպանութիւնը դատապարտուած է 1896, 1909, 1915, 1919 թթ., ուրկէ՞ ծագեցաւ Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման խնդիրը եւ Հայոց Ցեղասպանութիւնը մէկ անգամ եւս կրկին դատապարտելու խնդիրը:

-Ե՞րբ իրականացած է Հայոց Ցեղասպանութիւնը, ո՞ր

Պետական փաստաթուղթեր

տարիներում, որոնք կողմ է ունի և Հայոց Ցեղասպանության ժամանակագրությունը, 1915-1923, թէ՛ 1894-1923 թթ.:

-Որն է Հայոց Ցեղասպանության հետեւանքով հայութեան ու Հայաստանին հասցուած վնասը եւ իրականացում է, արդեօք այդ վնասի գնահատումը, հաշուարկը, այլ խօսքով, գոյութիւն ունի՞, արդեօք վնասի հատուցման հաշուարկի ամբողջական փաթեթը:

1. Հայոց Ցեղասպանութիւնը իրականացուած է 1894-1923 թթ. ընթացքին թրքական երեք իրար յաջորդած կառավարութիւններու կողմէ՝ սուլթանական, երիտթրքական, քեմալական: Հայոց Ցեղասպանութիւնը դատարապարտուած է 1896, 1909, 1915, 1919 թթ.:

1894-96 թթ. Սուլթան Ապտուլ Համիտ 2-րդի կազմակերպած կոտորածներուն զոհ գնաց շուրջ 300 հազար, բռնի կրօնափոխութեան ենթարկուեցաւ 200 հազար, տարագրուեցաւ 100 հազար հայ:

Հայկական կոտորածները իրականացուցին թրքական կանոնաւոր զօրամասերը, «համիտի» գունդերը, ոստիկանութիւնը եւ մահմետական խուժանը:

Համիտեան կոտորածներու ժամանակ տեղի ունեցած հայերու բռնի կրօնափոխութիւնը հիմք հանդիսացաւ իսլամացման ու թրքացման քաղաքականութեան սկզբնաւորման եւ այլ աւելի բիրտ եղանակներով շարունակութեան համար: 1894-96-ի Համիտեան կոտորածները դատապարտած են ժամանակի առաջադէմ գործիչներ ժան ժորեսը, Կիքթոր Պերարը, Անատոլ Ֆրանսը, Եռհաննէս Լեփսիուսը, Լինչը եւ ուրիշներ:

1909-ին Ատանայի ջարդերու ձեռագիրը նոյնն էր, անիկա կազմակերպեց թրքական իշխանութիւնը, իրականացուց ազգայնամոլ խուժանը, մասնակցեցաւ թրքական բանակը:

Ատանայի ջարդերուն զոհ գնաց շուրջ 30 հազար հայ: Ցեղասպանութեան փաստին առընչութեամբ երիտթուրքերը դատաւարութիւն կազմակերպեցին, որ սակայն ձեւական բնոյթ կրեց: Աւելին, արհեստական կազմակերպուած հրդեհի միջոցով դատաւարութեան նիւթերը փորձեցին կրակի մատնել ու ոչնչացնել, թէւ շատ նիւթեր փրկուեցան եւ կը պահպանուին առ այսօր:

1915 Մայիս 24-ին Մեծ Բրիտանիան, Ֆրանսան եւ Ռուսիան հանդէս եկան երիտթրքական կառավարութեան սանձազերծած հայերու կոտորածներն ու ցեղասպանութիւնը դատապարտող յատուկ յայտարարութեամբ, ուր 1915 Ապրիլեան կոտորածները որակեցին, իբրեւ Թուրքիոյ նոր ոճիրը մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան դէմ:

Արձանագրութեան մէջ մասնաւորապէս ըսուած էր. «Գրեթէ մէկ ամիսէ ի վեր, Հայաստանի թուրք եւ քիւրտ բնակիչները օսմանեան հեղինակութիւններու թոյլտուութեամբ ու յաճախ անոնց նեցուկը ունենալով ջարդեր կը գործադրեն Հայերու դէմ:

Նման ջարդեր տեղի ունեցան Ապրիլի կիսուն Էրզրումի մէջ (Կարին), Թեւրազ, Եղինէ, Պիթլիս, Մուշ, Սասուն, Չէլսեռն եւ ամբողջ Կիլիկիոյ մէջ: Վանի շրջակայ գրեթէ հարիւր գիւղերու հայերը բոլորն ալ սպանուեցան եւ Վանի հայկական թաղամասը շրջապատուած էր քիւրտերու կողմէ:

Միեւնոյն ժամանակ Օսմանեան կառավարութիւնը չարչրկեցին Կոստանդնուպոլսոյ անպաշտպան հայ բնակչութիւնը: Մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան դէմ գործուած Թուրքիոյ այս նոր ոճիրներու հանդէպ դաշնակից կառավարութիւնները հանրօրէն կը տեղեկացնեն Մեծ Դռան, որ թուրք կառավարութեան բոլոր անդամները անհատապէս պատասխանատու պիտի համարուին, ինչպէս նաեւ բոլոր այն պաշտօնեաները, որոնք մասնակից դարձան այս ջարդերուն»:

1919-ին Կոստանդնուպոլսոյ Ռազմական յատուկ ատեանը իրականացուց երիտթուրք պարագլուխներու դատաւարութիւնը անոնց ներկայացնելով երկու մեղադրանք. Օսմանեան կայսրութիւնը պատերազմի մէջ ներքաշելու եւ կայսրութեան հպատակ հայերու կոտորածները, ցեղասպանութիւնը ու բռնազաղթը իրականացնելու, որուն հիման վրայ երիտթուրք պարագլուխներէն Թալէթը, Էնվերը, Ծեմալը, Նազիմը, Քեմալ պէյը, Ծեմալ Ազմին եւ Նայիմ պէյը, Պեհաետտին Շաքիրը հեռակայ կարգով դատապարտուեցան մահուան, որ յետագային ի կատար ածեցին Նեմեսիսի հայ վրիժառուները:

1919-ին կատարուեցաւ Արեւմտեան Հայաստանին հասցուած

վնասի գնահատումը:

1920-ին ստորագրուեցաւ Սեւրի խաղաղութեան պայմանագիրը, որուն 88-93-րդ յօդուածները կը վերաբերին Հայաստանին եւ 1920 Նոյեմբեր 22-ին ԱՄՆ 28-րդ նախագահ Ռուզուելտի Ռիչլանդը վաւերացուց Իրաւարար վճիռը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի սահմանին վերաբերեալ:

Վերոնշեալ փաստերը ցոյց կու տան, որ Հայոց Ցեղասպանութեան հետեւանքով հայութեան ու Հայաստանի հասցուած վնասի հատուցումը, որ պիտի իրականացուէր Սեւրի խաղաղութեան դաշնագրի եւ Ռիչլանդի Իրաւարար վճիռի դրոյթներու գործադրումով, ինչպէս նաեւ պատճառուած նիւթական վնասի հատուցումով՝ որոշուած էր, ստորագրուած էր, վաւերացուած էր, սակայն չէր իրականացուած:

Աւելին, 1923-էն ետք այդ ամէնը միտումնաւոր կերպով մոռացութեան մատնուած է:

2. Հայոց Ցեղասպանութեան դատապարտման ժամանակը Միջազգային ընկերակցութիւնը Լոզանի խորհրդաժողովէն ետք՝ 1923-1965, Հայոց Ցեղասպանութեան խնդիրը վարպետօրէն շրջանցեց եւ մոռացութեան մատնեց:

Մոռացութեան պատը հնարաւոր եղաւ քանդել 1965-ի Մեծ եղեռնի 50-ամեայ տարելիցի օրերուն Խորհրդային Հայաստանի մէջ բռնկած պահանջատիրութեան ցոյցերով, շարժումով եւ, մանաւանդ, 1973-1975-ին Արտերկրի մէջ ձեւաւորուած ազգային ազատագրական պայքարի՝ Գուրգէն Եանիկեանի, Գէորգ Աճէմեանի, Սիմոն Սիմոնեանի, Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակի, Հայոց Ցեղասպանութեան Արդարութեան Մարտիկներու եւ այլ կազմակերպութիւններու եւ անհատներու մեծ ջանքերուն եւ զոհողութիւններուն զնով:

1965-1985 թուականները Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման տարիներն են: Այդ ժամանակ է, որ ազատագրական պայքարի ծաւալման զուգընթաց՝ համաշխարհային լրատուամիջոցները բառացիօրէն ողողուեցան հայութեան եւ Հայաստանի, ինչպէս նաեւ Հայոց Ցեղասպանութեան վերաբերեալ բազմահատոր տեղեկութիւններով, հարցազրոյցներով, յօդուածներով, գիրքերով, հաղորդաշարերով ու ֆիլմերով... 1985-ը՝ Գորբաչովեան պերեստրոյքայի եւ 1987-ը Եւրոպական խորհրդարանի «Հայկական հարցի քաղաքական լուծման մասին» բանաձեւի ընդունման տարեթիւերն են, որոնց անմիջապէս յաջորդած են Սոււմգայիթի, Պաքուի, Գանձակի եւ այլ վայրերու մէջ բնակող հայ քաղաքացիներուն կոտորածը, բռնազաղթը եւ ԼՂՀ-ի ու ՀՀ-ի դէմ Ատրպէյճանի Հանրապետութեան սանձազերծած յարձակումը:

Նոր ժամանակներու հայ ազգային ազատագրական պայքարի երկրորդ փուլը Արցախեան ազատամարտն է՝ 1988-1994-ին, որուն յաթախական աւարտէն ետք, իսկապէս, որ պէտք է գար Հայոց Ցեղասպանութեան դատապարտման եւ հատուցման ժամանակը՝ մանաւանդ որ, ազգովին դիմակայած էինք հայերու նոր ցեղասպանութիւն կազմակերպելու դաւադրութեան:

Ու թէւ թանկարժէք ժամանակը կորսուած է, սակայն ամէն ինչ չէ, որ կորսուած է:

Պարզապէս, պէտք է ընդունիլ, որ Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչման պարտադրուած գործընթացը աւարտած է եւ պէտք է անցում կատարել Հայոց Ցեղասպանութեան միջազգային դատապարտման եւ հատուցման գործընթացին:

3. Հայոց Ցեղասպանութեան ժամանակագրութեան հարցը՝ 1915-1923-ին, թէ՛ 1894 - 1923-ին:

Այս հարցով, իրաւական դիրքորոշման տեսակէտէ, կարելի է, թէ ի՞նչ ժամանակահատուածի եւ որո՞նք կողմէ իրականացուած է Հայոց Ցեղասպանութիւնը:

Այդ իմաստով մերժելի է 1915-1923-ի ձեւակերպումը: Ճիշդ է եւ պատմականօրէն փաստարկուած՝ 1894-1923 ձեւակերպումն ու ժամանակագրութիւնը, որովհետեւ երեք եւ աւելի իրար յաջորդող թրքական կառավարութիւններ՝ օսմանեան, երիտթրքական, քեմալական, նոյնատիպ բնաջնջման գործողութիւններ իրականացուցած են հայութեան նկատմամբ: Համեմատելու համար կրնաք նայիլ Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդի 2011 թուականի Ապրիլի 24-ի դիմումը՝ ուղղուած Թուրքոյ Հանրապետութեան նախագահ Ապտուլլահ

Պետական փաստաթուղթեր

Կիլին: Անապաման պետք է յիշատակել նաեւ 1894-96-ին Ապտուլ Համիտ 2-ի կազմակերպած Համիտեան կոտորածները, 1909-ի Երիտթուրքերու կազմակերպած Ատանայի հայութեան կոտորածը, որոնք նոյնպէս Հայոց Ցեղասպանութեան դրուագներէն են:

Մենք ոչ իրաւական, ոչ քաղաքական, եւ ոչ ալ բարոյական իրաւունք ունինք անոնք անտեսելու եւ մոռացութեան մատնելու, առաւել եւս, որ անոնք Հայերու պահանջատիրութեան ապագայ քայլերու իմաստով խիստ կարեւոր նշանակութիւն ունին ընդհանուր շղթայի մէջ:

4. Հայոց Ցեղասպանութեան հետեւանքով հասցուած վնասի հատուցման ամբողջական փաթեթը:

Որպէսզի պատկերացում կազմենք Հայոց Ցեղասպանութեան հետեւանքով հայերուն հասցուած վնասի հատուցման ամբողջական փաթեթին վերաբերեալ, հարկաւոր է պարզապէս յիշել թրքական իրար յաջորդող կառավարութիւններու՝ սուլթանական, երիտթրքական, քեմալական, հանրապետական կողմէն իրականացուած բոլոր յանցագործութիւնները մարդկութեան եւ հայութեան նկատմամբ:

Պարզապէս թուարկենք զանոնք. -Այլատեսացութեան, ազգային գերազանցութեան ու սնապարծութեան, ռապիզմի գաղափարախօսութեան՝ Փանթուրքիզմի ձեւաւորում, տարածում եւ քարոզչութիւն թրքական շրջանակներու մէջ: -Հայերու տարհանման եւ Հայոց Ցեղասպանութեան ծրագրերու եւ գաղափարներու մշակում, տարածում, քարոզչութիւն:

-1894-23-ի ընթացքին հայութեան բնօրրանին՝ Հայկական լեռնաշխարհի մէջ, եւ Օսմանեան կայսրութեան տարածքին՝ Հայոց Ցեղասպանութեան ծրագրին մէջ, քարոզչութիւն, նախապատրաստում, հրահրում եւ իրականացում, անոր ունեցուածքի յափշտակում եւ իւրացում: Երկու միլիոնէն աւելի հայերու ոչնչացում, կէս միլիոնէն աւելի հայերու բռնագաղթի կազմակերպում անոնց բնօրրան Հայրենիքէն:

-1915-ին եւ անոր յաջորդող տարիներուն, հայերէն զատ՝ ասորիներու, յոյներու, արաբներու (յետագային՝ 1920-ականի կէսերէն սկսեալ, նաեւ քիւրտերու) կոտորածներու եւ ցեղասպանութեան իրականացում, անոնց ունեցուածքի յափշտակում եւ իւրացում:

-1918-ին, յարձակման ձեռնարկում Արեւելեան Հայաստանի հայութեան նկատմամբ, ապօրինի պայմանագրի պարտադրում նորաստեղծ Հայաստանի Հանրապետութեան:

-1918-ին Պարսիկ հայերու ցեղասպանութեան իրականացում:

-1920-ին, յարձակման ձեռնարկում Հայաստանի Հանրապետութեան նկատմամբ, այնուհետեւ անօրինական եւ ապօրինի պայմանագրերու (1920-ին, Ալեքսանդրապոլի եւ 1921-ին, Մոսկուայի) պարտադրում յարձակման ենթարկուած կողմին:

-1937-ին Տերսիմի հայութեան կոտորածներու եւ ցեղասպանութեան իրականացում:

-1894-1923, 1923-2014 թուականներուն Հայոց քաղաքակրթական արժէքներու, ներառեալ՝ պատմաճարտարապետական յուշարձաններու եւ եկեղեցիներու եւ խաչքարերու աւերում, ոչնչացում:

-Հայոց եւ տարածաշրջանի այլ ժողովուրդներու պատմութեան, մշակոյթի եւ քաղաքակրթական այլ արժէքներու կեղծարարութիւն:

-Հայոց Ցեղասպանութեան պատմական փաստի եւ իրողութեան ժխտում, ուրացում, մերժում՝ ցեղասպանութեան ժխտողականութիւն: Այս հարցով ժամանակ շահելու եւ հատուցումը յետաձգելու անիրատեսական ակնկալիքով՝ պատմաբաններու յանձնաժողովի ստեղծման առաջարկներ:

-Վուտրօ Ուիլսոնի 1920 Նոյեմբեր 22-ի Իրաւարար վճիռով Հայաստանին յատկացուած տարածքի 94-ամեայ բռնագրաւում:

-1993-էն Հայաստանի Հանրապետութեան անօրինական շրջափակում:

Այս է ոչ ամբողջական ցանկը մարդկութեան եւ հայութեան դէմ թրքական իրարյաջորդ կառավարութիւններու իրականացուած յանցագործութիւններու:

Ատրպէյճանի իրականացուած յանցագործութիւնները Թուրքիոյ ձեռագրի ու ծրագրի պատճենահանուած տարբերակներն են: Սակայն, անոնց մասին կը խօսինք այլ առիթով, այլ տեղ:

Առ այսօր չէ իրականացուած Արեւելեան Հայաստանին հասցուած

վնասի չափը եւ 1923-ին յաջորդող ժամանակահատուածին այլ յանցագործութիւններու միջոցով հայութեան ու Հայաստանին հասցուած ողջ վնասին չափը:

Սակայն այստեղ թուարկուած յանցագործութիւնները՝ ուղիղ կը մատնանշեն վնասները, որոնք կարելի է եւ պետք է հաշուարկել եւ այդպէս պատրաստել Հայոց Ցեղասպանութեան հետեւանքով հայութեան ու Հայաստանին հասցուած վնասի իրական չափը, վնասներու հատուցման ամբողջական փաթեթը:

Կրնանք փաստել, որ Հայոց Ցեղասպանութիւնը մինչեւ այսօր կը շարունակուի եւ պիտի շարունակուի, քանի դեռ չէ իրականացուած յանցագործութեան դատապարտումը եւ պատճառուած վնասի ամբողջական հատուցումը:

Եւ քանի դեռ հայութիւնը չէ վերագտած՝ ապրելու, զարգանալու եւ առաջընթացի իրաւական - քաղաքական, ազգային - պետական ամուր եւ անսասան հիմքերը:

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Ժողով (Խորհրդարան)
19.10.2014 թ.

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Յոյներու եւ Պոնտացիներու ցեղասպանութիւնը դատապարտելու մասին

Նկատի ունենալով արխիւային նիւթերը, նկատի ունենալով անցեալի բնութագրերը, նկատի ունենալով, որ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ հետեւողական կիրառական հալածանքի ենթարկուած են յոյները եւ պոնտացիները,

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը թիւ 33-06/04/2015-ի հրամանագրով կը յայտարարէ.

Յօդուած 1. Դատապարտել յոյներու եւ պոնտացիներու հանդէպ իրականացուած կոտորածները, որ տեղի ունեցած են Արեւմտեան Հայաստանի մէջ 1916-1923 թթ.

ընթացքին, թրքական իրարյաջորդ կառավարութիւններու կողմէն՝ համաձայն ցեղասպանութեան համաժողովի համաձայնագրի 2-րդ յօդուածի, որ կը պահանջէ կանխարգիլել եւ պատժել ցեղասպանութեան եանցագործութիւնը:

Արմենակ Աբրահամեան Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ 06.04.2015 թ.

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

ասորիներու ցեղասպանութիւնը դատապարտելու մասին

Նկատի ունենալով արխիւային նիւթերը ներկայացուած Խաղաղութեան վեհաժողովին (1919 թ.),

նկատի ունենալով անցեալի բնութագրերը եւ փաստերը, որ ասորի-խալդիները հետեւողական հալածանքի ենթարկուած են Միջագետքի մէջ,

նկատի ունենալով ասորական հնագիտական ժառանգութեան ոչնչացման յայտնի փաստերը (2015 թ.),

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը թիւ 34-06/04/2015 հրամանագրով կը յայտարարէ.

Յօդուած 1. Դատապարտել ասորի-խալդիներու հանդէպ իրականացած կոտորածները, որ տեղի ունեցած են Միջագետքի մէջ՝ 1914-1923 թթ. ընթացքին, թրքական իրարյաջորդ կառավարութիւններու կողմէն՝ համաձայն ցեղասպանութեան համաժողովի համաձայնագրի 2-րդ յօդուածի, որ կը պահանջէ կանխարգիլել եւ պատժել ցեղասպանութեան եանցագործութիւնը:

Յօդուած 2. Դատապարտել ասորիներու պատմամշակութային հնագիտական ժառանգութեան ոչնչացումը, իբրեւ քաղաքակրթութեան դէմ իրականացած եանցագործութիւն:

Արմենակ Աբրահամեան Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ 06.04.2015 թ.

Պետական փաստաթուղթեր

**ԱՐԵՎՄԵՆԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԷՆՔԸ
ԼԵՁՈՒԻ ՄԱՍԻՆ**

Օրէնքի բովանդակութիւնը եւ նպատակը

Յօդուած 1. Սոյն օրէնքը կը պարունակէ հիմնական դրոյթներ արեւմտահայերէնի, ինչպէս նաեւ արեւելահայերէնի, գրաբարի, հայերէնի բարբառներու, ազգային փոքրամասնութիւններու, այլ ազգերու լեզուներու մասին: Օրէնքը կ'ընդգրկէ նաեւ դրոյթներ հանրային պատասխանատուութեան մասին, այն է՝ անհատին տալ հնարաւորութիւն լեզուի եւ անոր գործածման վերաբերեալ հանրային եւ միջազգային ոլորտներու մէջ: Ինչպէս նաեւ ժեստերու լեզուի ու Պրայելի համակարգի գործածման վերաբերեալ:

Յօդուած 2. Օրէնքի նպատակն է՝ երաշխաւորել արեւմտահայերէնի, ինչպէս նաեւ արեւելահայերէնի, գրաբարի եւ ազգային փոքրամասնութիւններու լեզուներու կարգավիճակը եւ գործածութիւնը Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ: Օրէնքը նպատակ ունի պահպանելու եւ զարգացնելու արեւմտահայերէնը, արեւելահայերէնը, գրաբարը, հայերէնի բարբառները եւ ազգային փոքրամասնութիւններու լեզուական բազմազանութիւնը Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուն

Յօդուած 3. Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուն հայերէնն է՝ գրական արեւմտահայերէնը:

Յօդուած 4. Արեւմտահայերէնը պետութեան եւ հասարակութեան միասնական լեզուն է, որ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիներուն համար պէտք է ըլլայ հասանելի՝ կրթութեան եւ կենսագործունէութեան բոլոր ոլորտներուն մէջ:

Յօդուած 5. Հանրութիւնը յատուկ պարտականութիւն եւ պատասխանատուութիւն ունի գործածելու եւ զարգացնելու արեւմտահայերէնը:

Յօդուած 6. Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ լայն հնարաւորութիւններ կը ստեղծուին ուսանելու, տիրապետելու, գործածելու եւ զարգացնելու արեւմտահայերէնը եւ արեւելահայերէնը, ինչպէս նաեւ անոնց հիմք հանդիսացող գրաբարը:

Ազգային փոքրամասնութիւններու լեզուները

Յօդուած 7. Պետութիւնը եւ հանրութիւնը յատուկ պատասխանատուութիւն եւ պարտականութիւն ունին նպաստելու ազգային փոքրամասնութիւններու լեզուներու գործածութեան ու զարգացման:

Ժեստերու լեզուն եւ Պրայելի համակարգը

Յօդուած 8. Ժեստերու լեզուն եւ Պրայելի համակարգը կը գտնուին պետութեան հոգածութեան տակ:

Լեզուի գործածութիւնը պետական եւ հասարակական գործունէութեան ոլորտին մէջ

Յօդուած 9. Պետական եւ հասարակական գործունէութեան ոլորտին մէջ գործածուող պետական լեզուն գրական արեւմտահայերէնն է:

Յօդուած 10. Անհրաժեշտութեան պարագային, ազգային փոքրամասնութիւններու եւ օտարներու համար, պետութիւնը կ'ապահովէ թարգմանութեան միջոցով այլ լեզուներու գործածութիւնը:

Յօդուած 11. Պետական եւ հասարակական ոլորտի մէջ գործածուող լեզուն պէտք է ըլլայ գրական, մշակուած, պարզ ու հասկնալի եւ մշտապէս պէտք է ըլլայ պետութեան հոգածութեան

առարկայ եւ գտնուի պետութեան վերահսկողութեան տակ: Արեւմտահայերէն լեզուի բնականոն զարգացումը ապահովելու համար Կրթութեան նախարարութեան կազմին մէջ կը ստեղծուի «արեւմտահայերէն լեզուի պահպանման ու զարգացման ռազմավարութեան մշակման եւ անձնաժողով» եւ Արեւմտահայերէն լեզուի անաղարտ գործածութեան նպատակով «արեւմտահայերէն լեզուի հսկողութեան տեսչութիւն»:

Յօդուած 12. Արեւմտահայերէնը Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պետական լեզուն է միջազգային յարաբերութիւններու ենթահողին մէջ:

Արմենակ Աբրահամեան
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ
17.06.2015 թ.

**ԱՐԵՎՄԵՆԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ
ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆՁՆԱԳԻՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿԱՐԳԸ**

Այստեղ պէտք է յատուկ նշել Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդին կողմէ ՄԱԿ-ի Բնիկ Ժողովուրդներու փորձագիտական յանձնաժողովի շրջանակներուն մէջ 2006-էն ի վեր իրականացուած աշխատանքները եւ ատոր հիման վրայ ստեղծուած Արեւմտեան Հայաստանի հայերու ինքնութեան եւ քաղաքացիութեան կառոյցը:

Այս իրաւական քաղաքական հիմքին վրայ կը ձեւաւորուի Արեւմտեան Հայաստանի պետական համակարգը, որուն միջոցով ալ կ'իրականացուի Արեւմտեան Հայաստանի հայերու իրաւունքներու պաշտպանութեան ողջ գործընթացը:

Արեւմտեան Հայաստանի քաղաքացիութիւն ստանալու համար բարար է դիմել Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան լիազորուած մարմինին լրացնելով համապատասխան դիմումը: Դիմումը կարելի է լրացնել հետեւեալ էլ.

կայքին մէջ՝ <http://www.western-armenia.eu/WAP/votes/Enregistrement-fr-arm.php>

պատասխանելով այնտեղ նշուած հարցերուն, հաստատելով Արեւմտեան Հայաստանի հայերու քաղաքացիական եւ քաղաքական իրաւունքներուն վերաբերեալ յայտարարութեան դրոյթները՝ ապա սեղմել ուղարկելու կոճակը: Ձեր դիմումին որպէս պատասխան կը ստանաք գրանցումն ու քաղաքացիութիւնը հաստատող էլեկտրոնային նամակը:

Այդ գրանցումը հաստատող նամակը Ձեզի հնարաւորութիւն կուտայ՝ որպէս Արեւմտեան Հայաստանի քաղաքացի, մասնակցելու Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Ժողովի (Խորհրդարանի) պատգամավորներու ընտրութիւններուն, հանրաքուէներուն:

Ձեր քաղաքացիութիւնը հաստատող փաստաթուղթը՝ այսինքն Արեւմտեան Հայաստանի հայերու ինքնութեան եւ քաղաքացիութեան անձնագիրը ստանալու համար, պէտք է հետեւեալ էլ.

կայքէն՝ <http://www.western-armenia.eu/WAP/votes/Enregistrement-fr-arm.php>

վերցնել համապատասխան լեզուով դիմումի օրինակը, լրացնել զայն, վճարել նշուած գումարը՝ որ նախատեսուած է ինքնութեան եւ քաղաքացիութեան անձնագիրը, սերտիֆիկատը պատրաստելու, եւ միջազգային փոստով առաքման համար, որմէ ետք ուղարկել լրացուած դիմումը՝ հետեւեալ հասցէով.

Շարունակութիւնը յաջորդ թիւով

Երեքշաբթի 10 Օգոստոս 2019 - Թի. 15
Հրատարակչություն

Արեւմտեան Հայաստանի
Ուսումնասիրություններու Կեդրոնի

Հետադարձ կապ
mfa@warmeniagov.com